

I. Οί σχέσεις Τουρκίας - Συρίας - Ιράκ: Ένα ύδρογεωπολιτικὸν παίγνιον

[Εισήγησις πρὸς τὸ 4ον Πανελλήνιο Γεωγραφικὸν Συνέδριον/12- 13- 14 Ὀκτωβρίου 1995, Ἀθήνα τῆς Ἑλληνικῆς Γεωγραφικῆς Ἐταιρείας]

1. Σχέσεις Τουρκίας-Συρίας

Οί σχέσεις μεταξὺ τῶν δύο χωρῶν εἶναι ἱστορικῶς, θὰ ἐλέγαμε, τεταμένες. Ἡ Τουρκία, ἔχουσα πλήρη συνείδηση τῆς χρησιμότητος τοῦ ὕδατος ὡς ρητορικοῦ ὄπλου ἀλλὰ καὶ ἰσχυροῦ διαπραγματευτικοῦ μέσου ἔχει διατυπώσει *urbi et orbi* τὰς ἀντιρρήσεις της πρὸς πάσης φύσεως παραχωρήσεις στὸ θέμα αὐτό.

1.1. Τὸ Ζήτημα τοῦ Χατάϊ- Ἀλεξανδρέτας καὶ τὰ ὕδατα τοῦ Ὀρόντη

Οί δύο κύριες πηγές τριβῶν μεταξὺ Δαμασκοῦ καὶ Ἀγκύρας συνίστανται μὲν στὸ ζήτημα τῆς ἀπὸ τὴν Συρία παρεχομένης ὑποστήριξως πρὸς τὶς ἀντιπολιτευτικὲς ὀμάδες τοῦ τουρκικοῦ καθεστώτος καὶ σὲ μικρότερο βαθμὸ ἀπὸ τὶς διατυπωθεῖσες διεκδικήσεις ἀπὸ τὴν Δαμασκὸν εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν κυριότητα τῶν ἐδαφῶν τοῦ Χατάϊ (Σαντζάκιον τῆς Ἀλεξανδρέτας). Ἡ ἐν λόγω περιοχὴ παρῶς ἰδιαίτερον στρατηγικὸ ἐνδιαφέρον λόγῳ τῶν ὑδατίνων ἀποθεμάτων της ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὰ ὄρη τοῦ Ταύρου. Τὸ 1939, τὶς παραμονὲς δηλ. τοῦ πολέμου, τὸ Σαντζάκιον, ὅπου διεβίωσεν πολυάριθμος τουρκικὴ μειονότης, ἐξεχωρήθη παρανόμως¹ ἀπὸ τὴν Γαλλίαν εἰς τὴν Τουρκίαν² μὲ σκοπὸν νὰ ἐξασφαλίσει

1. Ἡ ἐκτίμησις περὶ «παρανομίας» δὲν ἀνήκει στὸν γράφοντα, ἀλλὰ στὸ Γάλλο Καθηγητὴ τῆς Γεωπολιτικῆς Yves Lacoste, Διευθυντὴ τοῦ Paris-VIII τοῦ πανεπιστημίου τῆς Σορβόννης καὶ συντάκτη τοῦ *Dictionnaire de la Géopolitique*, Flammarion, Paris, 1993, σελ. 1443, λήμμα: *La question du Sandjak d'Alexandrette*.

2. Τὴν 3ην Ὀκτωβρίου τοῦ 1918, ὁ Ἐμίρης Φεϋζάλ, γυῖός του Σέριαφ Χουσεΐν, κατακτᾷ τὴν Δαμασκὸν. Ἐχοντας πολεμήσει τὸν ὀθωμανικὸν στρατὸν ἐτοιμάζεται νὰ ἰδρύσει ἀνεξάρτητο ἀραβικὸν κράτος συμφώνως πρὸς τὴν δοθεῖσα πρὸς αὐτὸν ὑπόσχεσις ἀπὸ τὸ Λονδίνον. Δυστυχῶς, ὅμως, γι' αὐτόν, ὁ γαλλικὸς στρατὸς θέτει τέλος στὶς φιλοδοξίας του στὶς 24 Ἰουλίου 1920, (βάσει τῆς ἤδη συναφθείσης με τοὺς Βρετανοὺς —μυστικῆς τότε— Συμφωνίας Σάϊκς-Πικὸ τοῦ 1916) καὶ τὸν ἐκδιώκει ἀπὸ τὴν Δαμασκὸν.

τὸ Παρίσι τὴν ἀποδοχὴ τῆς Ἀγκύρας στὴν ἐγκατάσταση ἀεροπορικῶν βάσεων ποὺ θὰ ἐχρησίμευαν γιὰ μιὰ πιθανὴ ἐπίθεση ἐναντίον τῶν πετρελαιοπηγῶν τοῦ Μπακού, σὲ περίπτωσι συρράξεως τῆς Δύσεως μὲ τὴν Σοβιετικὴν Ἐνωσι.

Ἡ κίνησις αὐτὴ τοῦ Quai d' Orsay προεκάλεσε τὴν ἀγανάκτησι τῶν Συρῶν διανοουμένων καὶ μέχρι σήμερα ἡ Δαμασκὸς διεκδικεῖ τὸ Σαντζάκιον ὡς ἀδιάσπαστο τμῆμα τοῦ συριακοῦ ἐδάφους. Ἡ ὑπόθεσις τοῦ Χατάϊ ἀποτελεῖ ἓνα σημαντικὸν τμῆμα τῶν συροτουρκικῶν ἀντιπαραθέσεων ἀπὸ τὸ 1916 (Sykes - Pictot) μέχρι τῆς ἡμέρας μας καὶ παραμένει «θεομῆ» μέχρι σήμερα³. Ἡ ὑπόθεσις τοῦ Χατάϊ, ὅμως, ἐπηρεάζει καιριῶς τὸ ζήτημα τῆς διευθέτησεως τῶν ὑδάτων τοῦ Ὀρόντη ὁ ὁποῖος δὲν θεωρεῖται ἀπὸ τὴν Συρίαν «διεθνῆς ποταμὸς» ἐφ' ὅσον εὐρίσκεται κατὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος του στὸ συριακὸν ἔδαφος, ἀλλὰ καὶ καταλήγει στὴν διεκδικουμένη ἀπὸ τὴν Δαμασκὸν περιοχὴ τοῦ Χατάϊ-Ἀλεξανδρέττας.

Ἡ κατάστασις ὀξύνεται μεταξὺ τῶν δύο χωρῶν διότι ἡ Συρία ἐννοεῖ νὰ κατασκευάσῃ φράγμα ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ἄφρην καὶ ἓνα δευτέρον στὴν τοποθεσίαν Κρεμῖς (κοντὰ πρὸς τὴν πόλιν Χάμα) ἐπὶ τοῦ Ὀρόντη. Προβλέπεται μὲ αὐτὲς τῆς κατασκευῆς νὰ ἀντληθοῦν περὶ τὰ 130 ἑκατ. κυβ. μ. τοῦ Ἄφρην γιὰ ἄρδευσι ἐπὶ τοῦ συριακοῦ ἐδάφους⁴.

Τὰ ἐναπομένοντα 270 ἑκατ. κυβ. μ. θὰ εἰσέρχονται στὴν Τουρκίαν. Ἡ ποσότης

Τότε τίθεται ἐν ἰσχύϊ ἡ γαλλικὴ Ἐντολὴ ἐπὶ τῆς Συρίας. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Λίβανον, ἡ περιοχὴ χωρίζεται εἰς τέσσαρα κρατίδια (τῆς Δαμασκοῦ, τοῦ Χαλεπίου, τὸ ἀλλαουητικὸν καὶ τὸ δρουζικὸν Ντζεμπέλ) τὰ ὁποῖα θὰ ἐπανενωθοῦν τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1936.

3. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς 46ης ἐπετείου τῆς προσαρτήσεως τοῦ Χατάϊ στὴν Τουρκίαν, ὁ τότε Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Τουρκίας Χαλέφογλου ἐδήλωσε «Τὸ Χατάϊ ἀνήκει στὴν Τουρκίαν καὶ θὰ παραμείνῃ ἐν αὐτῇ. Ὅ,τι καὶ ἂν κάμουν, ὅσο καὶ ἂν κατασκευάζουν χάρτες ποὺ δείχνουν ὅτι ἀνήκει στὰ ἐδάφη ἄλλων, δὲν πρόκειται νὰ ἀλλάξῃ ἀπολύτως τίποτε». Ἀκόμη πρέπει νὰ σημειωθῇ, ὅτι τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1989, οἱ συριακὲς ἐνοπλῆς δυνάμεις κατέρριψαν ἀεροσκάφος τῆς τουρκικῆς τοπογραφικῆς ὑπηρεσίας τὸ ὁποῖον ἵπτατο ἐντὸς τοῦ ἐναερίου χώρου τοῦ Χατάϊ καὶ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1989, ὁ σύρος Ὑπουργὸς Τύπου καὶ Πληροφοριῶν ἐδήλωσε σὲ συνέντευξιν τύπου στὴν Λευκωσίαν ὅτι «ἡ Συρία οὐδέποτε θὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν τουρκικὴν ἐπικυριαρχίαν στὸ Χατάϊ», Σχετικὴ ἀπόφασις τῆς Σ. Ἀραβίας (Ἰούνιος τοῦ 1985) νὰ μὴ χορηγῇ θεώρησις στοὺς γεννηθέντες στὴν περιοχὴ τοῦ Χατάϊ, ἀποδεικνύει ὅτι μιὰ ἀπὸ τῶν σημαντικώτερων οἰκονομικῶν καὶ πολιτικῶν δυνάμεων τοῦ μουσουλμανικοῦ κόσμου, μᾶλλον συμπλέει μὲ τὴν συριακὴν τακτικὴν στὸ θέμα αὐτό. Ὡς ἐκ τούτου, τὸ ζήτημα φαίνεται νὰ περνᾷ στὸ ἐπίπεδον «ἀραβοτουρκικῆς» καὶ ὄχι μόνον συρο-τουρκικῆς διαμάχης. Τὸ γεγονός αὐτὸ ἐξηγῶντις τῆς τουρκικῆς ἀρχῆς, ποὺ μέσῳ τοῦ τύπου τους, ἐξαπέλυσαν σχετικὲς ἀπειλὰς ἐναντίον τῆς Σ. Ἀραβίας, εἶναι ἐπίσης ἀπαραίτητον νὰ τονισθῇ ὅτι μὲγα μέρος τῆς κυριάρχου ἀλλαουϊτικῆς ομάδος στὰ πλαίσια τοῦ μπααθικοῦ καθεστώτος τῆς Δαμασκοῦ, ἔλκει τὴν καταγωγὴν ἀπὸ τὸ Σαντζάκιον τῆς Ἀλεξανδρέττας
4. Ὑπενθυμιζομε ὅτι ἡ παροχὴ τοῦ Ὀρόντη στὰ συροτουρκικὰ σύνορα καταλήγει νὰ εἶναι 170 ἑκατ. κυβ. μ. Τότε δέχεται τὰ ὕδατα τοῦ ποταμοῦ Ἄφρην (230 ἑκατ. κυβ. μ.) ποὺ πηγάζει στὴν Τουρκίαν ἀλλὰ διασχίζει ἓνα τμῆμα τοῦ συριακοῦ ἐδάφους πρὶν εἰσελθεῖν στὴν, διεκδικουμένην ἀπὸ τὴν Συρίαν, περιοχὴ τοῦ Χατάϊ καὶ καταλήξῃ στὴν Μεσόγειον θάλασσαν.

ὅμως αὐτὴ θεωρεῖται ἀπαραδέκτως μικρὰ ἀπὸ τὶς τουρκικὲς ἀρχὲς διότι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ καλύψει τὶς ἀνάγκες τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἀλεξανδρέττας καὶ τῆς περιοχῆς της, πὺν γνωρίζει ἔντονη πληθυσμικὴ αὔξησις. Ἀπὸ τὴν ἄλλην πλευρὰ, ὁποιαδήποτε διευθέτησις μεταξὺ Ἀγκύρας καὶ Δαμασκοῦ θὰ ἐσήμαινε, κατὰ τὰς ἐκτιμήσεις τῆς Συρίας, μιὰ *de jure* ἀποδοχὴ τῆς τουρκικῆς ἐπικυριαρχίας στὸ Χατάϊ. Ἡ Δαμασκὸς προσθέτει ἐπίσης ὅτι ὁποιαδήποτε διμερῆς ρύθμισις στὸ καθεστὼς τῶν ὑδάτων τοῦ Ὁρόντη θὰ ἀπῆτει ἀπὸ πλευρᾶς της μιὰν προκαταρκτικὴν συμφωνία γιὰ τὸν Εὐφράτη ἢ ὅποια θὰ τὸν ἀνεγνώριζε ὡς «διεθνή ποταμὸ» γιὰ ὅλα τὰ παρόχθια κράτη.

1.2. Τὸ Κουρδικὸ ζήτημα ὡς ἀντίβαρον στὴν διμερῆ γεωπολιτικὴ τῶν ὑδάτων⁵

Ἡ Τουρκία ἀπὸ τὴν πλευρὰν της κατηγορεῖ τὴν Συρία ὅτι ὑποστηρίζει τοὺς Κούρδους τοῦ PKK⁶, τοὺς ἀρμενίους τοῦ ASALA (Ἀρμενικὸς Μυστικὸς Στρατὸς γιὰ τὴν Ἀπελευθέρωσις τῆς Ἀρμενίας), ὅπως καὶ τὸ ἀριστερὸ ἀντάρτικο πόλεων τοῦ *Dev-Sol*, ἰδιαιτέρως μετὰ τὴν ἔναρξιν τῆς δεκαετίας τοῦ '80. Κυρίως τὸ PKK ἔχοντας ὡς ὄριμητῆριον τὰ ἐδάφη τῶν βορείων συνόρων τῆς Συρίας μετὰ τὴν Τουρκία, ἐπέδοθη σὲ πολυάριθμες ἐπιθέσεις ἐναντίον στόχων στὰ τουρκικὰ ἐδάφη μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1980 καὶ 1985. Καμμία διπλωματικὴ προσέγγισις τῆς καταστάσεως ἢ ὑπογραφὴ ἀμοιβαίων συμφωνιῶν ἐκδόσεως δὲν κατώρθωσε νὰ μειώσῃ σημαντικῶς τὴν σφοδρότητα καὶ τὴν συχνότητα αὐτῶν τῶν ἐπιθέσεων. Ἡ ἐπίσκεψις τοῦ σύρου πρωθυπουργοῦ Ἄμπντ ἄλ-Ραούφ ἄλ-Κάσεμ στὴν Τουρκία τὸ Μάρτιον τοῦ 1986 ἐπανηγηροποίησε τὶς διαπραγματεύσεις μεταξὺ τῶν δύο χωρῶν. Ἔτσι κατὰ τὰ ἔτη 1986-1987 μεταξὺ ἄλλων θεμάτων πὺν σινηζητοῦντο ἀπὸ τὶς δύο πλευρὰς ἐθίγησαν καὶ οἱ φόβοι τῆς Συρίας εἰς ὅ,τι ἀφεῶρα μιὰ πιθανὴ ἀπίσχυσις τῆς ροῆς τῶν ὑδάτων τοῦ Εὐφράτου πὺν ἀνήκαν στὴν δι-
καιοδοσία της, λόγῳ τοῦ GAP⁷.

5. Γιὰ περισσότερα στοιχεῖα πὺν ἀφοροῦν διεθνεῖς καταγγελίαι ἐναντίον τῆς Τουρκίας εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ στοὺς χειρισμοὺς της γιὰ τὸ κουρδικὸ ζήτημα βλ. I.Θ. Μάξις, *Γεωγραφία τοῦ Ἰσλαμιστικοῦ κινήματος στὴν Μέση Ἀνατολή*, Ἑλληνικὲς Πανεπιστημιακὲς Ἐκδόσεις, Ἀθήνα, 1992, σ.σ. 222-227.

6. Ἡ Ἀγκυρα ἔχει κάθε λόγο νὰ ἐνοχλεῖται ἀπὸ τὴν παρουσίαν τοῦ κουρδικοῦ στοιχείου στὴν Ν/Α Ἀνατολία διότι τὸ στοιχεῖον αὐτὸ ἀντιπροσωπεύει τὸ 82% τοῦ πληθυσμοῦ τῆς περιοχῆς αὐτῆς. Περιοχῆς ὅπου εὐρίσκονται οἱ πηγὲς τοῦ Εὐφράτου ἀλλὰ καὶ διέρχονται δύο μεγάλοι πετρελαιοαγωγοὶ πὺν ἐκκινοῦν ἀπὸ τὸ Β. Ἰράκ (ἐπίσης κουρδικὴν περιοχὴν) καὶ καταλήγουν στὸν κόλπον τῆς Ἀλεξανδρέττας (περιοχὴν διεκδικουμένην ἀπὸ τὴν Συρία).

7. Ἀκόμη, ἡ Συρία ἀντιλαμβάνεται ὅτι ὁποιαδήποτε προσπάθειά της νὰ ὑποκαταστήσῃ τὴν ὑδροηλεκτρικὴν ἐνέργειαν πὺν τῆς παρέχει τὸ φράγμα Ἄσαντ στὸν Εὐφράτη, μετὰ ἀτμοκίνητες ἢ πετρελαιοκίνητες γεννήτριαι, εἶναι καταδικασμένη σὲ ἀποτυχία ἀπὸ τὸ γεγονὸς καὶ μόνον τῆς διαφορᾶς κόστους: τὸ ὑδροηλεκτρικὸν KW κοστίζει 4 πιάστρα ἀντὶ τῶν 60-90 πιάστρων/KW, τοῦ παραγομένου ἀντιστοίχως ἀπὸ γεννήτριαι ἀτμοῦ ἢ πετρελαίου. Ἐπίσης, οἱ συριακὲς διαμαρτυρίαι ἔχουν ὡς ἀντικείμενον καὶ τὴν μείωσιν τῆς παραγομένης ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας ἀπὸ τὸ συριακὸν φράγμα ἄλ-Θάουρα,

Ἐν πάσῃ περιπτώσει, οἱ προκύψασες διμερεῖς συμφωνίες δὲν ὠδήγησαν καὶ σὲ ἀνάλογο μείωση τῶν δραστηριοτήτων τοῦ PKK. Ἐνα πρωτόκολλο γιὰ θέματα ἀσφαλείας ποῦ ὑπεγράφη τὸ 1987, ὡς συνέχεια μιᾶς συμφωνίας οἰκονομικῆς συνεργασίας ἢ ὁποῖα περιεῖχε καὶ ρητρες σχετικῆς μὲ τὰ ὕδατα τοῦ Εὐφράτου, δὲν ἀπέφερε ἐπίσης σημαντικοὺς καρποὺς καὶ εἶναι μᾶλλον δύσκολο νὰ διακρίνομε ποιὸς εὐθύνεται γιὰ τὸ ἀτυχὲς ἀποτέλεσμα.

Ἡ συριακὴ ἐπιφυλακτικότητα καὶ δυσπιστία ἀπέναντι στὴν Τουρκία στὸ εἰδικὸ αὐτὸ θέμα πρέπει νὰ ἀναζητηθεῖ ἀκόμη καὶ στὸ ὅτι ἡ Δαμασκὸς δὲν πρόκειται νὰ λησμονήσει εὐκόλως τὴν αἱματηροτάτη ἀντικαθεστωτικὴ ἐξέγερση στὴν συριακὴ πόλη Χάμα (2/02/1976) ποῦ προσεκλήθη ἀπὸ τοὺς Ἀδελφοὺς Μουσουλμάνους τῆς Συρίας καὶ κατεστάλη μὲ λουτρὸ αἵματος ἀπὸ τὸν συριακὸν στρατόν⁸. Οἱ εἰδικῆς ὑπηρεσίες τῆς Δαμασκοῦ εἶναι πεπεισμένες ὅτι ὁ ὄπλιςμὸς τῶν ἐπαναστατῶν προῆλθε ἀπὸ τὴν Τουρκία.

Τὸ βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι τὸ γενικὸν ἐπιτελεῖον τοῦ PKK ἐγκατέλειψε τὴν παραμεθόριο περιοχὴ τῶν συροτουρκικῶν συνόρων καὶ μετεφέρθη στὴν κοιλάδα Μπεκάα τοῦ Λιβάνου, ἢ ὁποῖα τελεῖ ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τῶν συριακῶν δυνάμεων.

Ἡ Συρία ἐσταμάτησε ἐκεῖ τὶς ὑποχωρήσεις καὶ ἠρνήθη, κατ' ἐφαρμογὴν τοῦ δικαίου περὶ πολιτικῶν προσφύγων, νὰ ἐκδώσει τὸν Κοῦρδο ἀρχηγὸ τοῦ κινήματος (τὸν Ἄπο) στὴν Τουρκία, θεωρῶντάς τον πολιτικὸ πρόσφυγα⁹. Ἡ στάσις αὐτὴ τῆς Συρίας θὰ πρέπει πιθανὸν νὰ ἐξηγηθεῖ ἀπὸ τὸ ὅτι ἡ Τουρκία θεωρεῖ ὅτι οἱ ποσότητες ὕδατος ποῦ ἐκχωροῦνται βάσει τοῦ πρωτοκόλλου τοῦ 1987 στὴ Συρία εἶναι «ὀριστικῆς» καὶ ὄχι minimum¹⁰ καὶ ἀπορρίπτει τὰ αἰτήματα τῆς Δαμασκοῦ καὶ τῆς Βαγδάτης γιὰ αὔξησι τῆς ποσότητος τῶν ποσοστῶσεων κατὰ 700 κυβ. μ./sec, δηλ. Συνολικῶς 1200 κυβ. μ./sec ἀντιλέγοντας ὅτι οἱ δύο κῶρες πρέπει νὰ προβοῦν σὲ πλεόν λελογισμένη χρῆσι τῆς ἥδη παραχωρηθείσης

τὸ ὁποῖον εἶναι κατεσκευασμένο χαμηλότερα στὴν κοιλάδα τοῦ Εὐφράτου. Σύμφωνα ὅμως μὲ δυτικούς παρατηρητάς, δὲν εὐθύνεται μόνον ἡ μείωσις τῆς παροχῆς τοῦ Εὐφράτου, λόγῳ τοῦ GAP σημαντικὴ εὐθύνη πρέπει νὰ βαρύνει τὸν ἐλαττωματικὸ σχεδιασμὸ τῆς ἐγκατάστασεως τοῦ φράγματος ποῦ ἐπραγματοποιήθη ἀπὸ σοβιετικούς τεχνικούς. Μία συμβατικὴ ἐγκατάστασις, ὅπως αὐτὴ τοῦ ἁλ-Θάουρα, καταναλῶνει κατὰ τὴν διαδικασίαν τῆς ψύξεως, περίπου 9 κυβ. μετ. ὕδατος/sec γιὰ τὴν παραγωγὴ 250 MW ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας.

8. Οἱ ὀπαδοὶ τῶν Ἀδελφῶν Μουσουλμάνων κατέλαβαν ἀστυνομικὰ τμήματα, τὰ γραφεῖα τοῦ Μπάαθ, τὴν φυλακὴ καὶ τὴν ἔδρα τοῦ κυβερνήτου τῆς Χάμα, διανέμοντες ταῦτοχρόνως ὄπλα στοὺς κατοίκους τῆς πόλεως. Οἱ 27η καὶ 47η μεραρχίαι τοῦ συριακοῦ στρατοῦ κατέστειλαν τὴν ἐξέγερση στίς 25/02/1976, μὲ ἄγνωστο τὸν ἀκριβῆ ἀριθμὸ τῶν νεκρῶν ποῦ, πάντως, ἐκτιμᾶται μεταξὺ 10-25.000. (Βλ. Ι.Θ. Μάζης, *Γεωγραφία τοῦ ἰσλαμιστικοῦ κινήματος στὴν Μέση Ἀνατολή*, Ε.Π.Ε, Ἀθήνα 1992, σελ. 230).

9. Φυσικά, ἡ τύχη τοῦ Ἄπο ἐὰν ἐξεδίδετο στὴν Ἄγκυρα διεφαίνετο μᾶλλον ἐπισημῶς, δεδομένης τῆς ἐπιδειχθείσης ἀδικίας τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως ἕως καὶ ἐναντι τῶν κουρδικῆς καταγωγῆς βουλευτῶν, στελεχῶν τοῦ Δημοκρατικοῦ Κόμματος καὶ μελῶν τῆς τουρκικῆς Ἐθνοσυνελεύσεως, τὰ ὁποῖα βασανίζονται μέχρι σήμερα στίς τουρκικῆς φυλακῆς, παρὰ τὴν διεθνή καὶ εὐρωπαϊκὴν κατακραυγὴ.

10. Βλ. αὐτόθι, § 2.3. *Τὸ νερὸ στίς σχέσεις τῆς Τουρκίας μὲ τὴν Συρία καὶ τὸ Ἰράκ.*

ποσότητα ύδατος. Η Τουρκία λησμονεί ότι η παροχή των 500 κυβ. μ./sec προς την Συρία δεν μπορεί να της πιστωθεί ως παραχώρηση προς την Δαμασκό, ἐφ' ὅσον ἀπετελοῦσε συμβατική ὑποχρέωση τῆς Ἀγκύρας τὴν ὁποία καὶ τῆς ἐπέβαλε τὸ Διεθνὲς Νομισματικὸ Ταμεῖο ὥστε νὰ πληροῦνται οἱ ἀπαιτούμενοι ἀπὸ αὐτὸ ὄροι δανειοδοτήσεως τοῦ Σχεδίου GAP στὴν Ν/Α Τουρκία¹¹.

1.2.1. Τὸ σύγχρονο διπλωματικὸν πλαίσιον τῶν Τοῦρκο-συριακῶν ἐπαφῶν γιὰ τὴν διευθετήσιν τοῦ Κουρδικοῦ ζητήματος στὰ πλαίσια τοῦ ὑδρογεωπολιτικοῦ σχεδιασμοῦ τῆς Ἀγκύρας

Σὲ ὅλους αὐτοὺς τοῦ λόγους ἴσως θὰ πρέπει νὰ ἀναζητηθεῖ τὸ γεγονὸς ὅτι, ἀπὸ τὸ 1980 μέχρι σήμερα, οἱ ἐπιθέσεις τοῦ PKK δὲν ἐσταμάτησαν ἀπὸ καμμία βάση τῆς Ὄργανώσεως, σὲ ὅποια ἐδάφη καὶ ἂν ἦτο αὐτὴ ἐγκατεστημένη¹².

11. Ἡ Τουρκία, ἀπὸ τὴν ἄλλην πλευρά, δὲν φαίνεται διαθέσιμη νὰ ἀντιληφθεῖ τὴν σοβαρότητα τῶν διεθνῶν καταγγελιῶν ἀπὸ κράτη καὶ διεθνεῖς ὀργανώσεις ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων, τὶς ὁποῖες καθημερινῶς δέχεται γιὰ τὴν «στρατιωτικὴ τελικὴ λύση» ποὺ προσπαθεῖ νὰ δώσει στὸ κουρδικὸ ζήτημα. Δὲν φαίνεται νὰ προσδίδει ἰδιαίτερον σημασία στὶς ἐκφρασθεῖσες ἀνησυχίες τῆς Ἑνώσεως τῶν Τούρκων Βιομηχάνων, ἡ ὁποία καταγγέλει καὶ αὐτὴ μὲ τὴν σειρά τῆς τὴν μέθοδο τῶν ἐθνικῶν διωγμῶν καὶ ἐκκαθαρίσεων τοῦ κουρδικοῦ στοιχείου ὡς ἰδιαίτερα βλαπτικὴ γιὰ τὴν ἀξιοπιστία τῆς χώρας στοὺς ξένους ἐπενδυτὰς καὶ καλεῖ τὴν κυβέρνησιν τῆς κ. Τσιλερ νὰ ἀποδώσει τὶς ὑπεσχημένους γλωσσικὰς, πολιτισμικὰς καὶ ἐκπαιδευτικὰς ἐλευθερίας στὸ κουρδικὸ στοιχεῖο τῆς Τουρκίας. Ἀπὸ τὴν ἄλλην πλευρά, τὸ Φράγμα Ἄτατούρκ ἀντιμετωπίζει ἀπὸ τὸ κουρδικὸ στοιχεῖο τῆς περιοχῆς ὡς «λαθραῖαν ὑπεξαίρεση τοῦ ὑδατίνου πλούτου τοῦ λαοῦ τοῦ Κουρδιστάν» καὶ ἀπειλεῖται ἀπὸ σαμποτάζ ἀπὸ πλευρὰς τῶν *πεσμεργκάς* (κούρδων πολεμιστῶν).

12. Ὁ τότε πρόεδρος Ὄζάλ εἶχε ἀπειλήσει ἐπανειλημμένως ὅτι θὰ βομβαρδίσει τὶς βάσεις τοῦ PKK στὴν Μπεκάα, κατηγορῶντας τὴν Συρία ὅτι αὐτὴ ὑποκινεῖ καὶ ἐξοπλίζει τὴν ὀργάνωσιν. Τὸ παράδειγμα τοῦ Ὄζάλ στὶς καταγγελίες αὐτοῦ τοῦ εἴδους ἠκολούθησε καὶ ὁ νῦν πρόεδρος τῆς Τουρκίας κ. Σ. Ντεμιρέλ (κατὰ τὸ διάστημα ὅμως τῆς πρωθυπουργίας του ὑπὸ τὸν κ. Ὄζάλ), ἀπαιτῶντας ἀδιακόπως τὴν ἐκδίωξιν τῶν ἐπιτελειῶν τοῦ PKK καὶ τοῦ Dev-Sol ἀπὸ τὰ ἐδάφη τῆς Μπεκάα καὶ ἀπειλῶντας καὶ αὐτὸς μὲ βομβαρδισμό τῶν ἐδαφῶν αὐτῶν. Βέβαια, κατὰ τὴν ἐπίσκεψίν του στὴν Δαμασκό στὶς 17 Ἀπριλίου τοῦ 1992, ὁ τοῦρκος Ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν ἔλαβε τὴ ρητὴ διαβεβαίωσιν ἀπὸ τὸν σύρον Πρόεδρον Ἄσαντ ὅτι τὸ PKK παρεκλήθη ἀπὸ τὴν κυβέρνησιν τῆς Δαμασκοῦ νὰ ἐγκαταλείψει τὴν Μπεκάα καὶ τὰ στρατόπεδα ἐκπαιδεύσεως τῶν μαχητῶν στὴν περιοχὴ ἔκλεισαν. Μὲ τὴν ὑπογραφή ἑνὸς συμφώνου ἀμοιβαίας ἀσφαλείας μεταξὺ τῶν δύο χωρῶν ποὺ ἔλαβε χώρα κατὰ τὴν ἐπίσκεψιν αὐτῆ, ἓνα στρατόπεδο τοῦ Dev-Sol στὴ Μπεκάα, διέκοψε ἐπίσης τὴν λειτουργία του. Στὰ πλαίσια «τηρήσεως» τοῦ ἀνωτέρου συμφώνου ἡ Δαμασκό, καὶ ὡς ἐνδείξιν καλῆς θελήσεως πρὸς τὴν Ἀγκυρα, παρέδωκε στὴν τουρκικὴ Μ.Ι.Τ. πληροφορίες ποὺ ὡδήγησαν τὶς τουρκικὰς ἀρχὰς ἀσφαλείας στὴν ἐξάρθρωσιν ἑνὸς δικτύου τῆς Dev Sol στὴν Κωνσταντινούπολιν τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1993. Μᾶλλον πρόκειται γιὰ παραχώρησιν χωρὶς ἰδιαίτερον κόστος τῆς Συρίας πρὸς τὴν Ἀγκυρα, ἐφ' ὅσον ἡ κουρδικὴ πτυχὴ (P.K.K.) δὲν θίγεται. Τὰ γεγονότα ποὺ ἀναφέρω ἀνωτέρω μᾶς πείθουν γιὰ τὴν δυσκαμψία ποὺ χαρα-

Τὴν 1ην Αὐγούστου τοῦ 1992, κατὰ τὴν ἐπίσκεψη τοῦ Τούρκου ΥΠΕΞ κ. Τσετὴν στὴν Δαμασκό, ὁ τουρκικὸς τύπος¹³ ἀνεφέρθη σὲ ψευδῆ πληροφόρηση τοῦ τούρκου ἀξιωματοῦχου ἀπὸ τοὺς σύρους Ὑπουργοὺς Ἐσωτερικῶν καὶ Ἐξωτερικῶν κ.κ. Χάρμπαχ καὶ ἀλ-Σαράα¹⁴.

Ἡ ἐπίσκεψις αὐτὴ τοῦ κ. Τσετὴν στὴ Δαμασκὸ (3/08/1992) εἶχε σκοπὸ νὰ διασκεδάσει τὶς ἀνησυχίες τοῦ συριακοῦ καθεστώτος, ἀνησυχίες ποὺ ἐδημιούργησαν οἱ δηλώσεις Ντεμιρέλ (Ἰούλιος 1992, κατὰ τὰ ἐγκαίνια τοῦ GAP) γιὰ τὸ ὅτι «τὰ ὕδατα τοῦ Εὐφράτου εἶναι ἀποκλειστικῶς τουρκικά». Ἀπὸ τὴν ἄλλην πλευρά, τὸ καθεστῶς τῆς Δαμασκού, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τῆς Βαγδάτης, γνωρίζοντας ὅτι ἡ Ἄγκυρα ἤθελε νὰ παρατείνει τὶς ὁποιοσδήποτε συνομιλίες σχετικῶς πρὸς τὴν κατανομὴ τῶν ὑδάτων τοῦ Εὐφράτου, μέχρι τὴν ὀλοκλήρωση τοῦ GAP καὶ ἔχοντας ὑπ' ὄψιν του ὅτι ἡ πιθανὴ ὑπογραφή μιᾶς διμεροῦς σχετικῆς συμφωνίας μέχρι τότε θὰ ἦταν ἀντίθετη μὲ τὰ τουρκικὰ συμφέροντα¹⁵ εἶχαν κάθε λόγο νὰ πιέζουν τὴν Ἄγκυρα νὰ δεσμευθεῖ πρὶν τὸ κρίσιμο ἔτος 1996. Ἐτσι, ὁ Σύρος ΥΠΕΞ ἐπρότεινε στὸν ἐπισκέπτη τοῦρκο ὁμόλογό του, τὴν δημιουργία μιᾶς τριμελοῦς ἐπιτροπῆς Συρίας, Ἰράκ καὶ Τουρκίας ἢ ὅποια θὰ ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἀξιωματούχους τῶν Ὑπουργείων Ἀρδεύσεως καὶ Ἐξωτερικῶν τῶν τριῶν χωρῶν. Ἡ ἐπιτροπὴ θὰ συνεδρίαζε στὴν Δαμασκὸ ἀπὸ 15-19 Σεπτεμβρίου 1992.

Τελικῶς, οἱ ἐργασίες ἔλαβαν χώρα στὴν Ἄγκυρα στὶς 16-18 Σεπτεμβρίου τοῦ 1992, ὅπου ὁ Σύρος Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν κ. Μωχάμαντ Χαριμπάχ συνειφώνησε ἐκτὸς τῶν ἄλλων, μὲ τὸν τοῦρκο ὁμόλογό του κ. Ἰσμέτ Σεζγκὴν στὴ δημιουργία μιᾶς σειρᾶς διμερῶν ἐπιτροπῶν ἀσφαλείας τῶν συνόρων μὲ σκοπὸ τὴν διασφάλιση τῆς καλῆς τηρήσεως τοῦ πρωτοκόλλου τῆς 17ης Ἀπριλίου. Μετὰ ἀπὸ συνομιλίες ποὺ εἶχε μὲ τὸν τότε Πρωθυπουργὸ κ. Σ. Ντεμιρέλ, ὁ Σύρος Ὑπουργὸς ἐδήλωσε ὅτι οἱ δραστηριότητες τοῦ PKK θεωροῦνται ἐκτὸς νόμου στὸ συριακὸ ἔδαφος.

Ὡς ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς διπλωματικῆς κινητικότητος, τὸν Μάρτιο τοῦ

κηριζοῦ τὴν Συρία νὰ θίξει τὸ κεντρικὸ στοιχεῖο ὡς ἀντίβαρο πρὸς τὴν τουρκικὴν ἀδιαλλαξία στὸ ζήτημα τῆς ἰσοκατανομῆς τῶν νερῶν τοῦ Εὐφράτου.

13. Βλ. ἐφημερὶς «Μιλιέτ», 4/08/1992.

14. Ὅπως δημοσιεύεται σὲ πρωτοσέλιδο ἄρθρο τῆς «Μιλιέτ» (4/08/92), ἐνῶ ὁ ἀλ-Σαράα ἀνέφερε στὸν Τσετὴν ὅτι τὸ Ρ.Κ.Κ. ἐξεδιόχθη τελειῶς ἀπὸ τὰ συριακὰ ἐδάφη, καὶ τὸ ἴδιο ἰσχυρίσθη καὶ ὁ κ. Μωχάμετ Χάρμπαχ συμπληρώνοντας ὅτι τὸ Ρ.Κ.Κ. ἐξεδιόχθη τελειῶς καὶ ἀπὸ τὴν κοιλάδα Μπεκάα, πιεζόμενος ἀπὸ τὸν Τούρκο ΥΠΕΞ, ὁ κ. ἀλ-Σαράα, παρεδέχθη τελικῶς ὅτι τὸ Ρ.Κ.Κ. δὲν ἔχει ἐκδιωχθεῖ ἐντελῶς ἀπὸ τὰ ἐδάφη τῆς Συρίας. Τὴν ἀναφορὰ αὐτὴ ὅμως τοῦ Σύρου ΥΠΕΞ, διέψευσε ἀμέσως λαμβάνοντας τὸν λόγο —συμφώνως πάντα πρὸς τὴν «Μιλιέτ»— ὁ ἴδιος ὁ Χάρμπαχ ὁ ὁποῖος ἐπέμεινε ὅτι «δὲν ὑπάρχει πλέον στρατόπεδο τοῦ Ρ.Κ.Κ. στὰ ἐδάφη τῆς Συρίας καὶ ὅτι, συμφώνως πρὸς τὰ στοιχεῖα ποὺ αὐτὸς διαθέτει, ὁ Ἀμπαλλὰ Ὀτσαλὰν (Ἄπο) δὲν εὐρίσκειται πιά στὴν Συρία».

15. Δεδομένου ὅτι ἡ ἀρδευομένη ἔκτασις τῶν τουρκικῶν ἐδαφῶν θὰ ἠῤῥάνετο σημαντικῶς καὶ λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι τὸ στοιχεῖο τῆς ἐπιφανείας τῶν ἀρδευομένων ἐδαφῶν θὰ ἀπετελοῦσε σοβαρότατο κριτήριον γιὰ τὴν κατανομὴ τῶν ὑδάτων τοῦ Εὐφράτου μετὰξὺ τῶν παραχθίων κρατῶν.

1992, οί δύο χώρες υπέγραψαν συμφωνία έναερίου επιτηρήσεως τῆς συνοριακῆς τους ζώνης.

Ἡ ἐπακολουθήσασα ἐπίσκεψις τοῦ (τότε) τούρκου Πρωθυπουργοῦ κ. Ντεμιρέλ στήν Δαμασκό, (Ἰανουάριος 1993) κατέστησε σαφές τὸ ὅτι ἡ Ἄγκυρα δὲν ἔχει πραγματικὴν πρόθεση νὰ ὀπισθοχωρήσει, ἔστω καὶ κατ' ἐλάχιστον, στὸ θέμα τῶν ὑδάτων τοῦ Εὐφράτου.

Εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τώρα τὸ θέμα τῶν ὑδάτων, τὸ ἐκδοθὲν κοινὸν ἀνακοινωθὲν ἔκαμε λόγο γιὰ τὴν «ἀποδοχὴ τῶν δύο πλευρῶν νὰ καταλήξουν σὲ ὀριστικὴν συμφωνία ἢ ὁποία θὰ συμπληρῶναι καὶ θὰ συνεχίξει τὸ συρο-τουρκικὸ πρωτόκολλο τοῦ 1987, πρὸ τοῦ τέλους τοῦ 1993». Τὸ συμπέρασμα ποὺ προκύπτει εἶναι ὅτι ἡ τουρκικὴ πολιτικὴ χρονοτριβὴς ἐξῆλθε νικηφόρα καὶ σὲ αὐτὴν τὴν περίπτωσιν.

Εἶναι χαρακτηριστικὸν τὸ ὅτι ὅταν ὁ τούρκος Πρωθυπουργὸς ἠρωτήθη ἀπὸ δημοσιογράφους, κατὰ τὴν διάρκειαν αὐτῆς τῆς ἐπισκέψεώς του στήν Δαμασκό, ἐὰν πιστεύει ὅτι ὁ Ἄπο εὐρίσκεται ἀκόμη στήν Συρία ἀπήντησε λακωνικῶς «οὐδὲν σχόλιον». Ἡ χιουμοριστικὴ (;) ἄλλωστε, παρατήρησις τοῦ κ. Ντεμιρέλ ὅτι «ἂν ἡ Συρία ἐπιθυμῆ διαμοιρασμὸ τῶν ὑδάτων, δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ μὴ ἀποδεχθῆ καὶ διαμοιρασμὸ τῶν πετρελαίων της μὲ τοὺς γείτονές της», ἀποδεικνύει καὶ τὴν ἀμφίβωλον διάθεσιν τῆς Τουρκίας νὰ ὑλοποιήσῃ τις ὑποσχέσεις της.

Εἶναι γεγονὸς ὅτι κατὰ τὴν περίωδο ποὺ ἐπηρεολούθησε ἀμέσως μετὰ τὴν ἐπίσκεψιν Ντεμιρέλ, εἶχε σημειωθῆ σημαντικὴ μείωσις τῆς κινητικότητος καὶ τῶν βαθμῶν ἐλευθερίας τῶν πυρήνων τοῦ Ρ.Κ.Κ. στήν Συρία καὶ ἐγκατεστάθη ἕνας διάυλος ἐπικοινωνίας μεταξὺ τῶν μυστικῶν ὑπηρεσιῶν τῶν δύο χωρῶν μὲ σκοπὸ τὴν ἀνταλλαγὴ πληροφοριῶν στὸ θέμα αὐτό. Ἡ κατάστασις ὅμως αὕτη δὲν διήρκεσε ἐπὶ μακρὸν καὶ μετὰ τὸ πέρας τῆς μονομεροῦς καταπαύσεως τοῦ πυρὸς ἀπὸ πλευρᾶς Κούρδων, περὶ τὰ τέλη Μαΐου τοῦ '93, ἐπανελήφθησαν οἱ ἐπιχειρήσεις τῶν Πεσμεργκάς στήν Ν/Α Τουρκία οἱ ὁποῖες, ὅπως κατήγγειλε τότε ἡ Ἄγκυρα, ἔτυχαν τῶν σχετικῶν διευκολύνσεων ἀπὸ συριακῆς πλευρᾶς. Ἡ Συρία φυσικὰ, γιὰ νὰ διασκεδάσῃ τοὺς τουρκικοὺς φόβους καὶ νὰ ἀποδείξῃ τὴν μὴ συμμετοχὴν της στὶς κινήσεις αὐτῆς τοῦ Ρ.Κ.Κ., ἐπρότεινε στήν Τουρκία τὴν δημιουργίαν κοινῶν συνοριακῶν περιπόλων προκειμένου νὰ διαπιστωθῆ ἡ ἀνακρίβεια τῶν τουρκικῶν καταγγελιῶν. Τὸ κλίμα αὐτὸ συνεχίξει, ὥσπου ἡ Συρία ἀφ' ἑνὸς μὲν α) τὸν Αὐγούστου τοῦ 1993 ἀποφασίζει νὰ «παγώσῃ» τὶς συζητήσεις τῶν ἐπιτροπῶν ἐμπειρογνομόνων μὲ αἴτιον λογικὸ ὅτι ἡ Ἄγκυρα δὲν ἐτήρησε τὶς ὑποσχέσεις της (ποὺ ἐδώθησαν κατὰ τὴν ἀνωτέρω ἐπίσκεψιν Ντεμιρέλ στήν Δαμασκὸ) περὶ ὑπογραφῆς συμφωνίας διανομῆς τῶν ὑδάτων μεταξὺ τῶν δύο χωρῶν, μέχρι τέλος τοῦ ἔτους, καὶ ἀφ' ἑτέρου β) ἀφήνει νὰ ἐννοηθῆ ὅτι δὲν θὰ ἦταν εἰς θέσιν νὰ τηρήσῃ καὶ αὕτη μὲ ζῆλον τὰ ἐπισήμως, διὰ στόματος Ἄσαντ, ὑπεσχημένα πρὸς τὴν Τουρκία περὶ ἀποφυγῆς τοῦ καθεστώτος τῆς Δαμασκού νὰ ἀνεχθῆ στὸ ἔδαφός της, δραστηριότητες στρεφόμενες ἐναντίον τῆς Ἀγκύρας (Κούρδοι τοῦ Ρ.Κ.Κ.)¹⁶.

16. Ἄλλωστε, ἡ Συρία ἔχει κάθε λόγον νὰ φοβεῖται ἀνάλογες ἐπεμβάσεις τῆς Τουρκίας στὸ ἔδαφός της (βλ. ἐξοπλισμὸ τῶν Ἀδελφῶν Μουσουλμάνων τῆς Συρίας ἀπὸ τὴν Ἄγκυρα) ἀλλὰ καὶ σὲ ἐδάφη γειτονικῶν χωρῶν, ὅπως τοῦ Ἰράν (βλ. καὶ ἐξοπλισμὸ τῶν

Είναι όμως γνωστόν, ότι και πάλιν ο κ. Ντεμιρέλ, είχε θέσει ως όρο —στο πλαίσιο των συνομιλιών αυτών— την αποδοχή από πλευράς Συρίας για την όριοθέτηση κοινών τουρκοσυριακών συνόρων. Κάτι τέτοιο είναι όμως αδύνατον να συμβεί, τουλάχιστον όσον εύρσκεται εν ζωή ο άλαλούιτης Άσαντ και οί όμόθρησκοί του στην ήγετική καθεστωτική ομάδα τής Δαμασκοῦ, οί όποιοι άνήκουν στο ίδιο θρησκευτικό δόγμα με μεγάλο αριθμό άράβων κατοίκων του, διεκδικουμένου από την Συρία, Χατάϋ. Άλλά, όπως ήδη προαναφέραμε, μιá παρομοία συριακή αποδοχή θα ένεσωμάτωνε την περιοχὴν αὐτήν, και de jure, στην Τουρκία, πράγμα που δὲν θα εγίνετο για κανένα λόγο αποδεκτὸ από την Δαμασκό.

Ένα μήνα μετά, δηλαδή τὸν Σεπτέμβριο τοῦ ίδιου έτους (1993), τὸ τουρκικὸν ΥΠΕΞ άποφασίζει να εισηγηθεῖ στην τουρκική κυβέρνησιν την σύναψιν 20ετοῦς συμφωνίας με την Συρία εις ὅ,τι άφορᾷ την παροχή ὕδατος πρὸς την χώραν αὐτήν. Η συμφωνία αὐτή, σύμφωνα με τὸν τότε ΥΠΕΞ κ. Τσετήν, θα άπετελοῦσε τὸ διαπραγματευτικὸ αντίβαρο πρὸς την Συρία για την εκδίωξη από τὰ εδάφη της τοῦ Άπο και την άπαγόρευση τῶν δραστηριοτήτων τοῦ Ρ.Κ.Κ. Η ποσότης, όμως, τῶν ὕδάτων τοῦ Εὐφράτου που διετίθετο να διαπραγματευθεῖ ἡ Άγκυρα με την Δαμασκό, δὲν ἦταν άποδεκτὴ πλέον από την τελευταία διότι περιωρίζετο στα γνωστὰ μας 500 κυβ. μ./sec. Ἦταν λοιπὸν φυσικὸ ἡ κίνησις να πέσει στο κενὸ ἐφ' ὅσον ἡ Συρία άπαιτεῖ πλέον 1200 κυβ. μ./sec.

Στην εν γένει σύγχυση και δυσπιστία που επικρατεῖ στὶς τουρκο-συριακές σχέσεις συμβάλλει και ἡ νοοτροπία τής Άγκύρας που έννοεῖ να θέτει από θέσεως ισχύος τὸ ζήτημα τής κατανομῆς τῶν ὕδάτων και να όμιλεῖ περὶ αὐτοῦ ως ιδιοκτητῆς και νόμιμος κάτοχος τῶν ὕδατινων άποθεμάτων. Ὡς παράδειγμα τής νοοτροπίας αὐτῆς, που συνεχίζει τὸ «δόγμα Ντεμιρέλ» εις ὅτι άφορᾷ τὰ ὕδατα τοῦ Εὐφράτου, εχομε την δήλωση τής κ. Τ. Τσιλέρ (Νοέμβριος 1993): «*Η Τουρκία δὲν θέλει να χρησιμοποιήσει τίποτε εναντίον κανενός. Ὅμως τὸ δικαίωμα και ἡ δυνατότης αὐτῆ άνήκουν στην Τουρκία. Διότι σὲ ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου ἀφ' ὅπου αναβλύζει τὸ νερό, τὸ δικαίωμα χρήσεώς του άνήκει εις την χώρα εκείνην. Η Τουρκία δὲν θα παραιτηθεῖ από τὸ δικαίωμα χρήσεως τοῦ ὕδατος, όμως θέλομε να δώσομε και στους φίλους μας. Ὅσο διαρκοῦν οί καλές σχέσεις με τοὺς γείτονές μας, θα τοὺς δίδομε¹⁷.*»

Η άπάντησις δὲν έβράδυνε να ελθει από πλευράς Δαμασκοῦ. Σὲ συνάντηση μεταξὺ τῶν τριῶν Ὑπουργῶν Ἐξωτερικῶν Τουρκίας, Συρίας και Ἰράν που ελαβε χώραν στὶς 5/02/1993, ὁ σύρος ΥΠΕΞ άπαντῶντας σὲ ερώτηση δημοσιογράφων για τὸ εἶν ἡ χώρα του ὑποστηρίζει ἡ ὅχι τὸ Ρ.Κ.Κ., συνεσχέτισε τὸν άγῶνα τοῦ Ρ.Κ.Κ. με τὸν άγῶνα τοῦ παλαιστινιακοῦ λαοῦ στα κατεχόμενα από τὸ Ἰσραήλ εδάφη. Ἦταν φυσικὸ να προκληθεῖ λοιπὸν έντασις κατὰ την συνάντηση αὐτήν, λόγω τής άπαντήσεως αὐτῆς τοῦ άλ-Σαράα, ὁ όποιος έσπευσε να συμπληρώσει:

ιρανῶν Μουτζαχεντὴν από την Άγκυρα).

17. Βλ. πρωτοσελίδο εφημερίδας «*Τζουμουριέτ*» τῆς 15ης/11 /1993. Η Πρωθυπουργὸς τής Τουρκίας άπαντᾷ σὲ ερώτηση σχετικῶς πρὸς τὸ εἶν ἡ Τουρκία θα χρησιμοποιήσει τὸ νερό, ως ὄπλο, εναντι τής Συρίας, Πρόκειται για δημοσίευση τῆς συνεντεύξεως τῆς Τσιλέρ που εδόθη στο μαγκαζίνο «*Πανόραμα*» τοῦ τουρκικοῦ ιδιωτικοῦ διαύλου «Κανάλ 6», στὶς 14/11/1993.

«ή Συρία δὲν διευκολύνει κατ' οὐδένα τρόπον τὴν τρομοκρατία καὶ τὸ P.K.K. καὶ σέβεται τὴν ἔδαφικὴ ἀκεραιότητα τῆς Τουρκίας».

Ἐδήλωσε ὁμοῦς ὁ ἴδιος, ὅτι κατὰ τὶς ἐπαφές του μὲ τὸν κ. Τσετὴν καὶ τὴν κ. Τσιλέρ, ἐξέφρασε τὴν δυσαρέσκεια τῆς κυβερνήσεώς του εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὸ ζήτημα τῆς διανομῆς τοῦ ὕδατος τοῦ Εὐφράτου καὶ ὑπενεθύμισε στὴν τουρκικὴ πλευρὰ ὅτι εἶχε δεσμευθεῖ γιὰ τὴν ὑπογραφή συνθήκης μέχρι τὸ τέλος τοῦ ἡδη παρελθόντος ἔτους μὲ θέμα τὸ διακανονισμὸ τῆς κατανομῆς τῶν ὑδάτων τοῦ ἀνωτέρω ποταμοῦ μεταξὺ τῶν δύο χωρῶν. Ἡ ἀπάντησις, ὅμως, ποὺ διέδρασε ἀπὸ ἀρμοδίους κύκλους τοῦ τουρκικοῦ ΥΠΕΞ, ὅτι δηλ. «δὲν τίθεται θέμα ὑπογραφῆς συμφωνίας σχετικὰ μὲ τὸ νερό», ἐπέτεινε τὴν δυσαρέσκεια τῆς συριακῆς πλευρᾶς καὶ τὴν σύγχυσι στὶς τουρκοσυριακές σχέσεις¹⁸.

Δὲν θὰ ἔπρεπε ὅμως νὰ μᾶς διαφύγει τὸ γεγονὸς ὅτι ἀπὸ πλευρᾶς Δαμασκοῦ, ὑπάρχει ἓνα ἀκόμη μέσον ἄσκησεως πιέσεων πρὸς τὴν Ἄγκυρα ὡς ἀντίβαρο τῆς τουρκικῆς ὑδρογεωπολιτικῆς. Πρόκειται γιὰ τὴν παρουσίαν σημαντικῆς ἀρμενικῆς παροικίας στὸ συριακὸ ἔδαφος ποὺ ἀποτελεῖ γέφυρα καλῶν σχέσεων τῆς Δαμασκοῦ μὲ τὸ Γιερεβάν. Ἡ συριακὴ κυβέρνησις προτρέπει νὰ ἐνισχύει τὰ μέλη τῆς ἀρμενικῆς κοινότητος νὰ μετοικήσουν στὴν ἀνεξάρτητο πλέον Ἀρμενία, ὅπου αὐτοὶ κατατάσσονται στὶς ἔνοπλες δυνάμεις. Ἐπίσης ἐνισχύει τὴν Ἀρμενία μὲ ὀπλισμὸν, πράγμα ποὺ ἐρεθίζει τὴν Ἄγκυρα ἢ ὅποια μὲ τὴν σειράν της κατηγορεῖ τὴ Δαμασκὸ ὅτι «καλύπτει καὶ ἐνισχύει δραστηριότητες τοῦ Μυστικοῦ Ἀρμενικοῦ Στρατοῦ (ASALA)».

Οἱ οἰκονομικὲς σχέσεις μεταξὺ τῶν δύο χωρῶν εἶναι σχετικῶς περιορισμένες ἀλλὰ παρὰ τὶς πολιτικὲς τριβές, τὸ διαμετακομιστικὸ ἐμπόριο καὶ οἱ ἀνταλλαγές προϊόντων (ζῶα τουρκικῆς προελεύσεως ἐναντι συριακῶν δημητριακῶν) γνωρίζουν ἀνθησι.

2. Σχέσεις Τουρκίας-Ἰράκ

Οἱ δύο χῶρες εὐρίσκουν πολὺ συχνὰ πεδίο συνεννοήσεως στὸν τομέα ποὺ ἀφορᾷ τὶς κουρδικὲς αὐτονομιστικὲς διεκδικήσεις. Παρατηροῦμε μιὰ σιωπηρὰν ἕως ἐξώφθαλμο στρατιωτικὴν συνεργασία μεταξὺ τῶν δύο χωρῶν ποὺ ἐντοπίζεται ἀνάγλυφα μετὰ τὸ χουντικὸ πραξικόπημα τοῦ στρατηγοῦ Ἐβρὲν στὴν Τουρκία, τὸ 1980.

2.1. Τὸ Κουρδικὸ ζήτημα ὡς ἀντίβαρο στὴν διμερῆ γεωπολιτικὴ τῶν ὑδάτων¹⁹

Οἱ τουρκικὲς ἐπιθέσεις ἐναντίον τῶν Κούρδων τοῦ Β. Ἰράκ συνέπεσαν πολλὰς φορὲς μὲ τὶς στρατιωτικὲς ἐπιθέσεις τῆς Βαγδάτης ἐναντίον τῶν ἱρακινῶν κούρ-

18. Βλ. ἐφημερίδες «Χουριέτ» καὶ «Σαμπάχ» τῆς 6ης/02/1994.

19. Γιὰ περισσότερα στοιχεῖα σχετικὰ ὡς πρὸς διεθνεῖς καταγγελίες ἐναντίον τῆς Τουρκίας εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ στοὺς χειρισμούς της γιὰ τὸ κουρδικὸ ζήτημα βλ.: Ι.Θ. Μάξης, *Γεωγραφία τοῦ Ἰσλαμιστικοῦ κινήματος στὴν Μέση Ἀνατολή*, Ἑλληνικὲς Πανεπιστημιακὲς Ἐκδόσεις, Ἀθήνα, 1992, σ.σ. 222-227.

δικών οργάνωσεων όπως η Πατριωτική Ένωση του Κουρδιστάν (U.P.K.-P.U.K.) και το Δημοκρατικό Κόμμα του Κουρδιστάν (P.D.K.-D.P.K.)²⁰. Είναι γνωστή η συνθήκη την όποιαν η Τουρκία και το Ιράκ προσυπέγραψαν τον Οκτώβριο του 1984 επί του «δικαιώματος της άμεσου²¹ καταδιώξεως». Δεδομένου, όμως, του γεγονότος ότι το Ιράκ εκείνην την περίοδο εύρισκετο σε πόλεμο με το Ιράν, το όποιον έκινουσε μέρος των νημάτων της κουρδικής εξέγερσεως, οί διώξεις των Κούρδων από τα τουρκικά στρατιωτικά αποσπάσματα διενηργούντο με κάθε άνεση στα έδάφη του Β. Ιράκ και εύλογαίς της Βαγδάτης, όπως και η πρόσφατος επανάληψις του, του Μαρτίου-Απριλίου '95.

Η δυσαρέσκεια όμως της Βαγδάτης, η όποία ήκολούθησε τον αποκλεισμό της από το συρο-τουρκικό οικονομικό πρωτόκολλο του 1987²² και ιδιαίτερα η μη πρόσκλησις της στις συρο-τουρκικές συζητήσεις για την κατανομή των υδάτων του Εύφρατου, την ώδήγησαν σε μιὰ εφεκτική -θα έλεγα έλαστική- στάση στο ζήτημα της συνεργασίας της με την Τουρκία με σκοπό την εξόντωση των κουρδικών πληθυσμών και την συντριβή της κουρδικής εξέγερσεως. Έτσι, ήδη από του 1988, το P.K.K. αρχίζει να αποκτᾶ περισσότεραν άνεση στις επιχειρήσεις του έναντιον του τουρκικοῦ στρατοῦ με βάση εξορμήσεως τα έδάφη του Β. Ιράκ.

Μετά το πέρας του Περσο-ιρακινού πολέμου και την συντριβή της κουρδικής

20. Μερικά στοιχεία για το κουρδικό στοιχείο στην περιοχή μεταξύ Ιράν, Ιράκ, Τουρκίας και Συρίας θα είναι χρήσιμα για τον αναγνώστη. Το κουρδικό στοιχείο πληθυσμικώς κατανέμεται ως έξης: στην Τουρκία 12 εκ. επί συνόλου τουρκικοῦ πληθυσμοῦ 58 εκ., στο Ιράν 6 εκ. επί συνόλου 56 εκ., στο Ιράκ 3,5-4 εκ. επί συνόλου 18 εκ. και στην Συρία 800.000-1 εκ. επί συνόλου 13 εκ. Περίπου 300.000 κοῦρδοι ζοῦν στις περιοχές του Κανκάσου και της Κ. Ασίας, αρκετές δεκάδες χιλιάδες ζοῦν στην Βηρυτό και η συνολική κουρδική διασπορά στην Εὐρώπη ανέρχεται σε 600.000 άτομα. [Βλ. E. Picard (sous sa direction), *La question Kurde*, Ed. Complexe, Paris, 1991, p. 9]. Επίσης, πρέπει να αναφερθεῖ ότι «17 τουρκικές επαρχίες επί συνόλου 73, διεκδικοῦνται από το κουρδικό στοιχείο. Ο πληθυσμός τους ανήρχετο το 1980 σε 35,9% αστικό και 64,1% αγροτικό, ἐνῶ το 1985 σε 41% αστικό και 59% αγροτικό» (*ibid.* σελ. 44, πηγή: M. Sönmez, *Dogu Anadolunum Hikâyesi*, Ankara, Arkadas Yayinlari, s.d.).

21. «droit de suite à chaud». Π.χ. Στις 18 Ιουλίου 1991, οί κοῦρδοι «πεσμεργκάς» (= πολεμιστές ποῦ πᾶν μπροστά ἀπ' τὸν θάνατο) κατέλαβαν ἐκ νέου τὴν Σουλεϊμανένια στὸ Ιράκ καὶ τὸν Οκτώβριο τοῦ 1991 ἐξετέλεσαν περίπου ἐξήντα ιρακινὸς στρατιωτικὸς ποῦ συνέλαβαν σ' αὐτὴν τὴν πολὴ σε ἀντίποινα τῶν βομβαρδισμῶν τῆς Ἰρακινῆς ἀεροπορίας. Τὸν Αὐγούστο ὅμως, τοῦ 1991, ἡ τουρκικὴ ἀεροπορία, συμφώνως πρὸς τὸ «δικαίωμα ἀμέσου διώξεως» ἔκαμε χρῆση τοῦ ιρακινοῦ ἐναερίου χώρου καὶ ἐβρομβάρδισε ἀνηλεῶς τοὺς κουρδικὸς πληθυσμοὺς τῆς γειτονικῆς ιρακινῆς ἐπαρχίας τοῦ Ἐμπρὴλ (Ἄρβυλα), με σκοπὸ τὴν «ἐκδίωξη τῶν μελῶν τοῦ PKK» στὴν περιοχή. Ἡ ἐπιχείρησις αὐτὴ τῆς τουρκικῆς ἀεροπορίας, ἐγινε δεκτὴ με ἀπόλυτον ἱκανοποίησι ἀπὸ τὴν Βαγδάτη.

22. Βλ.: «Πρωτόκολλο ἐπὶ θεμάτων οἰκονομικῆς συνεργασίας μεταξὺ τῆς Δημοκρατίας τῆς Τουρκίας καὶ τῆς Ἀραβικῆς Δημοκρατίας τῆς Συρίας», Τὰ ἄρθρα 6-10 ἀναφέρονται στὶς σχετικὲς συμφωνίες γιὰ τὰ ὕδατα. Πηγή: *T.C. Resmî Gazete*, 10 Aralık 1987, Kodu 101287.

έξεγέρσεως στὸ Β. Ἰράκ με ὀμότητες καὶ ὁμαδικὲς σφαγὲς μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἡ διαβόητος σφαγὴ τῆς Χαλαμπέϋα (τὸν Μάρτιο τοῦ 1988) με χημικὰ ὄπλα ποὺ ἐχρησιμοποίησε ἐναντίον τῶν κουρδικῶν πληθυσμῶν τὸ καθεστῶς τῆς Βαγδάτης, περίπου 60.000 Κοῦρδοι²³ ἐπέρασαν στὰ τουρκικὰ ἐδάφη²⁴. Ὁ ἱρακινὸς στρατὸς δὲν ἔδειξε τὴν διάθεση νὰ τοὺς ἀκολουθήσει καὶ τὰ πράγματα τὸν ἐδικαίωσαν ἐφ' ὅσον ἡ κυβέρνησις τῆς Ἀγκύρας ἔκαμε πᾶν τὸ δυνατόν γιὰ νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὴν Βαγδάτη, ὅταν αὐτὴ θὰ ἦταν εἰς θέσιν νὰ «ἀξιοποιήσῃ» τὴν «προσφορά» της, δηλαδὴ μετὰ τὴν λήξιν τοῦ πολέμου ποὺ ἦταν, ἔστω καὶ με πολλὰς ἀπώλειες, νικηφόρος γιὰ τὸ Ἰράκ.

Ἔτσι, ἡ κουρδικὴ γενοκτονία, ἀπὸ τὸ Ἰράκ αὐτὴν τὴν φορὰ καὶ ὑπὸ τὸ εὐτυχὲς βλέμμα τῆς Ἀγκύρας, συνεχίσθη ἀμέσως μετὰ τὴν λήξιν τῆς περσοϊρακινῆς συρράξεως. Ὁ Σαντάμ Χουσεΐν ἐβομβάρδισε ἀνηλεῶς τὶς συνοριακὰς ζώνες μεταξὺ Β. Ἰράκ καὶ Ἰράν διαγράφοντας ἀπὸ τὸν χάρτη 5.000 κουρδικὰ χωριά.

Ἡ Τουρκία ὅμως δὲν περιορίζεται στὴν πολιτικὴ τῶν στρατιωτικῶν διώξεων ἐναντίον τῶν Κούρδων τῶν Ν/Α ἐδαφῶν της. Φροντίζει νὰ φανεῖ ἐπίσης ἄρεστή στοὺς Κούρδους τοῦ βορείου Ἰράκ, κάμνοντας μνεῖα διὰ χειλέων τοῦ ἐκπροσώπου τοῦ τουρκικοῦ ΥΠΕΞ κ. Φερχὰτ Ἀταμὰν²⁵ τῶν συνταγματικῶν τους δικαιωμάτων (συμφώνως πρὸς τὸ ἱρακινὸ σύνταγμα) γιὰ αὐτονομία, με σκοπὸ τὴν διαίρεση τοῦ ἐνιαίου δυνητικῶς κουρδικοῦ μετώπου μεταξὺ τῶν ἔνθεν κἀκεῖθεν τῶν τουρκο-ἱρακινῶν συνόρων κουρδικῶν πληθυσμῶν. Τὸ

23. Picard, E. (1990): «Les relations entre la Turquie et ses voisins arabes: les contraintes idéologiques à celles de la géostrategie». Exposé présenté au colloque de Strasbourg sur la Turquie, novembre 1990 in *Magreb - Machreq*, No 138, Oct.-Dec. 1992, p. 58.

24. Εἶναι σκόπιμο ὅμως νὰ παρακολουθήσομε τὴν τύχη τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν στὰ τουρκικὰ ἐδάφη, ὥστε νὰ ἔχομε καὶ μιὰν εἰκόνα τῆς συμπεριφορᾶς τῆς Τουρκίας ἐναντι τῶν δυστυχημένων αὐτῶν ἀνθρώπων ποὺ ἐζήτησαν σ' αὐτὴν καταφύγιο, ὅπως καὶ τὴν ἀντίληψη τοῦ καθεστῶτός της εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα. Μεταφέρω σὲ δική μου μετάφραση ἀπὸ τὸ Χρονικὸ τῆς Διεθνoῦς Ἀμνηστίας, Αὐγoυστος 1990: «Περισσότεροι ἀπὸ 100.000 Κοῦρδοι κατέφυγαν στὸ Ἰράν καὶ στὴν Τουρκία ὅπου ἐστοιβάχθησαν σὲ στρατόπεδα προσφύγων. Ἡ Ἀγκυρα ἡ ὁποία δὲν εἶχε καμμία διάθεση νὰ προσφέρει διαρκὲς ἄσυλο στοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς [...] ἠπέλιψε νὰ τοὺς ἐπαναπατρίσῃ διὰ τῆς βίας. Γιὰ νὰ τοὺς ἀναγκάσει δὲ νὰ ἐπιστρέψουν στὸ Ἰράκ, ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις περιώρισε τὶς ποσότητες τροφῆς καὶ ὕδατος, ἐμείωσε τὴν ἰατρικὴ περίθαλψη, ἐπέβαλε ὑποχρεωτικὸν περιορισμὸν στὸ ὥραριο φωτισμοῦ τῶν ἐγκαταστάσεών τους καὶ ἐμείωσε τὶς μετακινήσεις τους». (*La chronique d' Amnesty*, no 45, août 1990 in Chapour Haghghat, *Histoire de la crise du Golfe*, Ed. Complexes, Paris, 1992, p. 103).

25. Ὅλιγες ἡμέρες πρὶν τὴν προγραμματισμένη διήμερον ἐπίσκεψη τοῦ ἱρακινοῦ Ὑφυπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Δρὸς Ρυὰντ ἄλ-Καϊσῆ, στὴν Ἀγκυρα στὰ μέσα Ἰανουαρίου 1994, ὁ κ. Ἀταμὰν ἐδήλωσε ὅτι: «Τὸ ἱρακινὸ σύνταγμα περιλαμβάνει ἄρθρα ποὺ δίδουν τὸ δικαίωμα στοὺς Κούρδους τοῦ Β. Ἰράκ νὰ ἀποκτήσουν αὐτονομία» καὶ ὅτι «τὸ Ἰράκ ἔχει, ὄντως, παραχωρήσει αὐτονομία στοὺς κουρδικoὺς τοῦ πληθυσμοῦς τὸ 1975». Εἶναι ἐμφανὲς ὅτι λησμονεῖ τὴν, μετὰ τρεῖς χρόνια, σφαγὴ διὰ χημικῶν ἀερίων τῶν Κούρδων τῆς Χαλαμπέϋα ἀπὸ τὸ καθεστῶς τῆς Βαγδάτης.

τουρκικό αυτό στρατήγημα μάλλον ἐστέφθη ἀπὸ ἐπιτυχία, ἐὰν ἐξετάσουμε τὴν στάση τῶν κ.κ. Μπαρζανὴ καὶ Ταλαμπανὴ στὴν πρόσφατο γενοκτόνο ἐπίθεση ποὺ ἐξαπέλυσε ἡ Τουρκία ἐναντίον τοῦ κουρδικοῦ λαοῦ τοῦ Β. Ἰράκ.

Δὲν στοχεύει ὅμως μόνον ἐκεῖ ἡ Ἄγκυρα. Τὸ διπλωματικόν της παιγνίδι εἶναι ἀληθῶς ἀξιοθαύμαστο, ἂν καὶ σχετικῶς ἀπλοϊκό, ὅπως καὶ εὐανάγνωστο. Ἄφ' ἑνὸς μὲν σκοπεύει νὰ ἀσκῆσει πιέσεις στὴν οὕτως ἢ ἄλλως εὐρισκομένη σὲ διεθνή ἀπομόνωση κυβέρνηση τοῦ Ἰράκ, ὥστε ἡ Βαγδάτη νὰ ἀποδεχθεῖ νὰ παραχωρήσει στὴν Ἄγκυρα τὸ ἥμισυ τοῦλάχιστον τοῦ πετρελαίου, τοῦ περιεχομένου στὸν σφραγισθέντα κατὰ τὴν ἱρακο-κουβέιτιανὴ κρίση, ἀγωγὸ πετρελαίου Κιρκούκ-Γιουμουρταλίκ, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὠθεῖ τοὺς Τουρκομάνους τοῦ Β. Ἰράκ σὲ δηλώσεις δῆθεν διεκδικήσεως αὐτονομίας, ὁμοίως πρὸς τοὺς Κούρδους τῆς περιοχῆς μὲ τὸ αἰτιολογικὸ τῆς ἴσης μεταχειρίσεως τῶν μειονοτήτων τοῦ Β. Ἰράκ καὶ κατὰ τρίτον ἀποσκοπεῖ πάντα στὰ πετρελαϊκὰ κοιτάσματα τῆς Μοσούλης καὶ τοῦ Κιρκούκ²⁶.

Οἱ κινήσεις αὐτὲς γίνονται ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ ἡγέτου τῶν Τουρκομάνων τοῦ Β. Ἰράκ, Μουτζαφέρ Ἀρσλάν μὲ τὸ τουρκικὸ ΥΠΕΞ²⁷ καὶ ἔχουν ὡς στόχο τὴν ἀνατροπὴ τῶν ὑπεσχημένων τῆς Ἀγκύρας πρὸς τοὺς Κούρδους τοῦ Β. Ἰράκ, μὲ τὴν δικαιολογία ἐναντι τῶν κούρδων ἡγετῶν ὅτι οἱ κινήσεις αὐτὲς τῶν Τουρκομάνων δημιουργοῦν φόβους στὴν διεθνή κοινότητα γιὰ ἀλυσιδωτὲς ἀντιδράσεις αὐτονομίσεων ποὺ θὰ μπορούσαν νὰ συμπεριλάβουν καὶ τοὺς σῆιτες τοῦ Ν. Ἰράκ καὶ νὰ ὀδηγήσουν ἀφ' ἑνὸς μὲν στὴν διάλυση τοῦ Ἰράκ,

26. Βλ. σχετικὴ δῆλωση τοῦ Τούρκου Προέδρου κ. Σ. Ντεμιρέλ, ὁ ὁποῖος στὶς 2 Μαΐου 1995, ἐδήλωσε ὅτι «τὰ σύνορα εἶναι ἡ γραμμὴ τοῦ πετρελαίου: Ἡ Τουρκία ἀρχίζει ἐκεῖ ὅπου τελειώνει τὸ πετρέλαιο. Τὰ ἐχάραξαν γεωλόγοι καὶ δὲν ἀποτελοῦν μέρος τοῦ Ἐθνικοῦ Συμφώνου...». Ὁ Ντεμιρέλ ἰσχυρίσθη ἐπίσης πὼς ἡ ἱρακινὴ ἐπαρχία τῆς Μοσούλης «δὲν ἀφέθη στὸ Ἰράκ μὲ τὴν Συνθήκη τῆς Λωζάννης» καὶ πὼς «ἡ Μοσούλη ἀνήκει ἀκόμη στὴν Τουρκία» (Ἐλευθεροτυπία, 3/05/95, ἄρθρο μὲ τίτλο: Νέα σύνορα μὲ Ἰράκ ζητεῖ ὁ Ντεμιρέλ).

27. Ὁ ἴδιος, ὁ Ἀρσλάν, ἀναφέρει στὴν *Turkish Daily News* τῆς 5/01/1994: «Οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ τουρκικοῦ ΥΠΕΞ, μὲ τοὺς ὁποίους εὐρισκόμεθα σὲ συνεχῆ ἐπαφῇ, τονίζουν ὅτι φροντίζουν τὰ δικαιώματα τῶν Τουρκομάνων». Μεταξὺ ἄλλων ὁ Ἀρσλάν ἐδήλωσε ὅτι «Μιὰ αὐτόνομη περιοχὴ γιὰ τοὺς Κούρδους τοῦ Β. Ἰράκ δὲν εἶναι ἀποδεκτὴ» καὶ ὅτι «ἐὰν ἕνα τέτοιο δικαίωμα ἐδίδετο στοὺς Κούρδους, θὰ ἔπρεπε νὰ δοθεῖ καὶ στοὺς Τουρκομάνους. Ἄν μιὰ ὁμοσπονδία ἐπρόκειτο νὰ ἰδρωθεῖ γιὰ τοὺς Κούρδους γιατί νὰ μὴ συμβεῖ τὸ ἴδιο καὶ γιὰ τοὺς Τουρκομάνους». Ἀπὸ τὴν ἄλλη ὅμως πλευρὰ ἄφησε νὰ διαφανεῖ πόσον ὁ ἴδιος πιστεύει σὲ αὐτὰ ποὺ δῆθεν «διεκδικεῖ» λέγοντας: «Τὸ αὐτόνομο σύστημα ἔχει ἐφαρμοσθεῖ καὶ πρὶν στὸ Ἰράν καὶ δὲν ἐλειτούργησε, γιατί τώρα πρέπει νὰ ξαναδοκιμασθεῖ;». Ἐσυνέχισε δὲ ὁ Ἀρσλάν τονίζοντας, ὅπως εἶπε, στοὺς ἀρμοδίους τοῦ τουρκικοῦ ΥΠΕΞ, ὀλίγες ἡμέρες πρὶν τὴν πραγματοποίησιν τῆς τριμεροῦς συνόδου Τουρκίας-Ἰράν καὶ Συρίας, ὅτι «ὁ στόχος τοῦ κόμματός του εἶναι νὰ ἐξασφαλίσῃ τὰ ἴδια ὀφέλη γιὰ τοὺς Τουρκομάνους μὲ αὐτὰ ποὺ πιθανὸν νὰ ἐξασφαλίσουν οἱ Κούρδοι».

Χαρακτηριζῶ τὰ ἀνωτέρω λεχθέντα μὲ ὀλίγες λέξεις: διπλωματικῶς ἀσυνάρτητα, χωρὶς καμμία συνέχεια καὶ λογικὴ, γεγονὸς ποὺ καθιστᾷ εὐανάγνωστες τὶς προθέσεις τοῦ λέγοντος.

ἀφ' ἑτέρου δὲ στὴν ἰσχυροποίηση τοῦ καθεστώτος τῆς Τεχεράνης στὴν περιοχὴ, πρᾶγμα ποὺ ἐπίσης δημιουργεῖ φόβους καὶ δυσφορία στὴν διεθνή κοινότητα. Φόβους, ποὺ ὑποτίθεται ὅτι ἐξαναγκάζουν τὴν Ἄγκυρα νὰ προβαίνει στὴν ὑλοποίηση τῶν ὑποσχέσεων τῆς πρὸς τὴν ἱρακο-κουρδικὴ πλευρά.

Συμπέρασμα: τὰ μηνύματα ποὺ ἀποστέλλει ἡ Τουρκία πρὸς τοὺς δρώντες τῆς περιοχῆς εἶναι τὰ ἑξῆς: α) Οἱ Κοῦρδοι θὰ πρέπει νὰ ἐπαφίενται σὺς καλὲς προθέσεις τῆς Ἄγκυρας, οἱ ὁποῖες θὰ ἐνεργοποιηθοῦν ἐν «εὐθετωτέρῳ» χρόνῳ καὶ νὰ μὴν ὑποθάλλουν τίς «τρομοκρατικὲς» δραστηριότητες τῶν ὁμοεθνῶν τους στὰ ἐδάφη τῆς Ν/Α Τουρκίας²⁸, β) Πρὸς τὸ Ἰράκ, τὸ μήνυμα ὅτι αὐτὴ κρατεῖ εἰς χεῖράς τῆς τὰ νήματα δύο ἐθνικῶν κοινωνικῶν σχηματισμῶν στὰ ἐδάφη του καί, ὡς ἐκ τούτου, ἡ Βαγδάτη ἔχει κάθε συμφέρον νὰ ἀφουγκράζεται τίς ἐπιθυμίες τῆς. Καὶ αὐτὸ διότι μιὰ δυσηρεστημένη Ἄγκυρα θὰ μποροῦσε νὰ στραφεῖ στὴν ἱκανοποίηση τῶν αὐτονομιστικῶν αἰτημάτων τῶν «φίλων» τῆς εἰς βάρος φυσικὰ τῶν ἱρακινῶν συμφερόντων, γ) Τὸ γεγονός ὅτι οἱ δηλώσεις Ἀρσλὰν καὶ Ἀταμιὰν «προηγήθησαν» τῆς ἐπισκέψεως τοῦ ἱρακικοῦ Ὑφ. ΥΠΕΞ, καὶ τὸ περιεχόμενο τῶν διμερῶν συνομιλιῶν του μὲ τὴν τουρκικὴ κυβέρνησι, δηλ. ἡ ἐκκένωσις τοῦ τουρκο-ἱρακικοῦ πετρελαίου ἀπὸ τὸν ἀγωγὸ Κιρκούκ-Γιουμουρταλίη, μᾶς κáμινουν νὰ ἀντιληφθοῦμε τὸν λόγο ποὺ ὀδηγεῖ τὴν Ἄγκυρα στὴν «κινητικότητα» αὐτὴν. Ἡ Τουρκία ἰσχυρίζεται ὅτι τὸ πετρέλαιο παραμένει στὸν ἀγωγὸν ἀπὸ τοῦ 1990, ὅταν ἐσφραγίσθη κατ' ἐπιταγὴν τοῦ ΟΗΕ, λόγω τῶν ἐχθροπραξιῶν.

Δὲν εἶναι ὅμως τὰ πράγματα ἔτσι ὅπως θέλει ἡ Τουρκία νὰ τὰ παρουσιάσει διότι πρὶν ἀπὸ κάθε στρατηγικὴ τῆς ἐνέργεια θὰ πρέπει νὰ ἀπαντήσῃ στὰ ἑξῆς ἐρωτήματα: α) Γνωρίζει ἡ Ἄγκυρα ὅτι δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ κερδίσει τὴν ἐμπιστοσύνη τῶν Κοῦρδων τοῦ Β. Ἰράκ καὶ ὅτι μόνον τὴν ἀναγκαστικὴ ἀνοχὴ τους ἐξασφαλίζει, λόγω τῶν διωγμῶν καὶ τῶν σφαγῶν ποὺ ὑφίστανται καὶ αὐτοὶ ἀπὸ τὰ στρατεύματα τοῦ Σαντάμ Χουσεΐν; β) Γνωρίζει ἀκόμη ἡ Ἄγκυρα, ὅτι θὰ εἶναι μεγάλη ἡ ὀργὴ τῆς Δύσεως καὶ σκληροτάτη ἡ ἀπάντησις τῆς σὲ ἐκεῖνον τὸν μαθητευόμενο μάγο ὁ ὁποῖος θὰ ἀπελευθερώσῃ τὸ σητικὸν «τζίνι» τῆς ἱρακικῆς ἰσλαμικῆς ἐπαναστάσεως ἀπὸ τὸ λυχνάρι του; γ) Γνωρίζει ἡ Ἄγκυρα ὅτι κάθε ἀπίσχανσις τῶν δυνάμεων τοῦ Ἰράκ, πολλῶ δὲ μᾶλλον ἢ διάλυσίς του, ἐνισχύει ὄχι μόνον τὴν Τεχεράνη καὶ τὸ ἰσλαμιστικὸ κίνημα τὸ ὁποῖον ἤδη κατατρῶγει τὰ σπλάχνα τῆς τουρκικῆς κοινωνίας καὶ τοῦ πολιτικοῦ τῆς συστήματος, ἀλλὰ ἐνισχύει καὶ ἐνδυναμώνει τὸν ἔταιρο ἰσχυρὸν τῆς ἀντίπαλο στὴν περιοχὴ, τὴν Συρία τοῦ Ἀσαντ;* δ) Γνωρίζει ἡ Ἄγκυρα πῶς ἐκτιμᾷ τὸ Τέλ Ἀβιβ μιὰ τέτοια

28. Δὲν φαίνεται ὅμως νὰ ἔχουν πεισθεῖ γιὰ τοῦτο οἱ Κοῦρδοι τοῦ Ἰράκ, ἐὰν λάβομε ὑπ' ὄψιν τὴν δήλωσι τοῦ Νετσιρβὰν Μπαρζανή, ἡγέτου τοῦ Κουρδικοῦ Δημοκρατικοῦ Κόμματος, ὁ ὁποῖος μὲ τὴν εὐκαιρίαν τῆς ἀναχωρήσεως του μὲ ἀντιπροσωπεῖα τῶν Κοῦρδων τοῦ Ἰράκ γιὰ τὴν Ἄγκυρα 3/05/1995, ἐδήλωσε ὅτι «θὰ εἶναι πολὺ δύσκολο οἱ Κοῦρδοι νὰ συνεργασθοῦν μὲ τοὺς Τούρκους, οἱ ὁποῖοι ἐξώργισαν τοὺς ἐντόπιους μὲ τὴν εἰσβολή, λεηλατῶντας καὶ βομβαρδίζοντας ἀδιακρίτως». Προσέθεσε ἐπίσης ὅτι: «ὄλοι ἀντιλαμβάνονται πῶς οἱ ἀντάρτες δὲν πολεμοῦνται ἔτσι».

* Ὅντως, εἰκοσιδύο χρόνια μετὰ, δηλ. τὸ 2017, ποὺ γράφεται αὐτὴ ἡ παρατήρησις, ἡ πρόβλεψίς μας ἐδικαιώθη ὅπως πλέον διακρίνεται ἡ ἐξέλιξις καὶ κατάληξις τοῦ πολέμου στὴν Συρία.

προοπτική έμμέσου ενισχύσεως της Δαμασκού, την στιγμή που η κυβέρνηση του εύρσκεται σε φάση διαπραγματεύσεων με την Δαμασκό για τὰ ύψίπεδα του Γκολάν; ε) Γνωρίζει ή Άγκυρα ότι με αυτές τις μεθοδεύσεις, για πολλοστή φορά, αντίστρατεύεται τὰ συμφέροντα του μοναδικού σταθερού και φερεγγύου στρατηγικού συμμάχου της Δύσεως στην περιοχή της Γονίμου Ήμισελήνου, δηλ. του Ίσραήλ:

2.2. Το ζήτημα τῶν ιρακινῶν πετρελαϊκῶν ἀγωγῶν ὡς σημεῖον ἐξαορτήσεως τῆς Βαγδάτης ἀπὸ τὴν Άγκυρα

Εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τις τουρκο-ιρακινές σχέσεις παρατηρεῖται μιὰ ἄνθησις ἀπὸ τις ἀρχές τῆς δεκαετίας τοῦ '80, παρὰ τὸ ἀμοιβαῖον κλίμα δυσπιστίας καὶ τοὺς ἐξ ἀμφοτέρων τῶν πλευρῶν διατυπωθέντες φόβους περὶ ὑπερβολικῆς ἀλληλεξαρτήσεως.

Ἀπὸ τὰ ιρακινᾶ pipe-lines μέσω Τουρκίας μεταφέρονται περὶ τὸ 1,5 Μβ/ἡμέρα²⁹ ιρακινῶ πετρελαίου, ποσότης ποὺ ἀντιπροσωπεύει τὰ τρία τέταρτα τῆς πετρελαϊκῆς παραγωγῆς τῆς Βαγδάτης ποὺ προορίζεται για ἐξαγωγή, ἰδιαιτέρα μετὰ τὴν διακοπὴ τῆς λειτουργίας τοῦ συρο-ιρακινῶ ἀγωγῶ Βαγδάτης-Μπανιάς (Συρία) τὸ 1982³⁰.

Βέβαια, ἡ κατάσταση για τὸ Ἰράκ μετὰ τὸ 1984 ἤρχισε νὰ βελτιώνεται εἰς ὅ,τι ἀφῶρα τὴν διέλευσή του πρὸς ἐξαγωγή πετρελαίου τοῦ μέσω τουρκικῶν ἐδαφῶν με τὴν αὔξηση τῆς παροχῆς τοῦ πετρελαιαγωγῶ Κιρκούκ-Ντορτυλ ποὺ ἐπέτρεψε στὸ Ἰράκ νὰ αὔξησει τις ἐξαγωγές του κατὰ 1 Μβ/ἡμέρα.

Ἀκόμη, τὸ 1987, ἓνας νέος παράλληλος πετρελαιαγωγὸς μετὰξὺ Κιρκούκ καὶ Γιουμουρταλή (Τουρκία), ἐπέτρεψε στὸ Ἰράκ νὰ ἐξάγει —ἀθροιστικῶς— ἀπὸ βορρᾶ τὴν ἀνωτέρω ποσότητα τῶν 1,5 Μβ/ἡμέρα. Πρέπει νὰ ἐπισημανθεῖ ὅτι οἱ ἀγωγοὶ αὐτοὶ ὅπως καὶ τὰ σημαντικὰ κοιτάσματα πετρελαίου τῆς Μοσούλης, τοῦ Κιρκούκ καὶ τοῦ Ντιγιαρμπεκλήρ εὐρίσκονται σὲ ἐδάφη ποὺ κατοικοῦνται κατ' ἐξοχὴν ἀπὸ κουρδικοὺς πληθυσμοὺς ἀλλὰ καὶ ποὺ οὐδέποτε ἡ Άγκυρα ἔπαψε νὰ θεωρεῖ ὡς στρατηγικοὺς στόχους της.

Ἡ Τουρκία εἰσήγαγε τὸ 60% τῶν ἀναγκῶν της σὲ πετρέλαιο ἀπὸ τὸ Ἰράκ καὶ μάλιστα ἓνα μέρος του ὑπὸ καθεστῶς εἰδικῶν προνομιακῶν τιμῶν, ἀλλὰ καὶ εἰσέπραττε σημαντικὰ τέλη διελύσεως για τὸ ὑπόλοιπο. Ἐπίσης πρέπει νὰ ἐπισημάνομε τις πολλὲς Joint-ventures οἱ ὁποῖες ἔχουν συναφθεῖ μετὰξὺ τῶν δύο χωρῶν ὅπως ἡ διασύνδεσις μετὰξὺ δικτύων ἠλεκτροδοτήσεως ἢ ἡ κατασκευὴ μιᾶς διεθνούς σιδηροδρομικῆς συνδέσεως πρὸς τὴν κουρδικὴν περιοχή τῆς συνοριακῆς πόλεως τοῦ Ζάχο (Β/Δ Ἰράκ)³¹ ποὺ ἐγεινίαζε καὶ με τὸν ιρακινο-

29. 1 Μβ/ἡμέρα = 1.000.000 βαρέλια/ἡμέρα.

30. Πρὸς τὸ τέλος τοῦ περσοῖρακινῶ πολέμου τὸ ἐπίπεδο τῶν ιρακινῶ πετρελαϊκῶν ἐξαγωγῶν ἀπὸ κάθε δυνατὴ ὁδὸ, ἔφθασε τὰ 2 Μβ/ἡμέρα. Μέχρι σήμερα τὸ Ἰράκ δὲν ἔχει κατορθώσει νὰ ἐπανεέλθει στὸ ἐπίπεδο τῶν ἐξαγωγῶν πετρελαίου ποὺ εἶχε διαμορφώσει πρὶν τὴν ἐναρξὴ τῶν ἐχθροπραξιῶν.

31. Στὴν περιοχήν αὐτήν, ἔστω καὶ με καθυστερημένες ἐνέργειες τῶν ἀμερικανικῶν, ἀγγλικῶν, γαλλικῶν, καναδικῶν καὶ ὀλλανδικῶν δυνάμεων, ἐδημιουργήθη μιὰ

τουρκικό πετρελαιοαγωγό Κιρκούκ-Άλεξανδρέττας. Η περιοχή αυτή άλλωστε, εύρισκται ουσιαστικῶς σήμερα ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τῶν ἀμερικανικῶν καὶ τῶν ὑπολοίπων συμμαχικῶν δυνάμεων ποὺ ἔλαβαν μέρος στὴν τελευταίαν ἱρακο-κουβεϊτιανὴ σύρραξη, λόγω τῆς ἐξαγγελθείσης στὶς 3 Ἀπριλίου 1991 ἀπὸ τὸν τ. ἀμερικανὸ πρόεδρο Μπους «ζώνης ἀπαγορεύσεως πτήσεων καὶ ἐπεμβάσεων ἱρακινῶν δυνάμεων» βορειότερον τοῦ 36ου παραλλήλου, ὁ ὁποῖος διέρχεται 50 χλμ. νοτίως τῆς Μοσούλης³².

Ὁ ὄγκος τῶν διμερῶν ἐμπορικῶν συναλλαγῶν μεταξὺ τῶν δύο πλευρῶν ηὔξηθη σημαντικῶς κατὰ τὴν περίοδο τοῦ περσοϊρακικοῦ πολέμου, ἀλλὰ μετὰ τὸ πέρας του, τὸ Ἰράκ παρουσίαζε ἔναντι τῆς Ἀγκύρας ἕνα χρέος \$ USA 2 δισ³³. Ἡ Τουρκία λοιπὸν δικαίως ἐπιδεικνύει ἰδιαίτερην σπουδὴ γιὰ τὴν ἐπαναλειτουργία τῶν ἱρακινῶν πετρελαιοαγωγῶν ποὺ καταλήγουν στὸν λιμένα τῆς Ἀλεξανδρέττας οἱ ὁποῖοι διέκοψαν τὴν λειτουργία τους τὸν Αὐγούστο τοῦ 1990, ἀμέσως μετὰ τὴν εἰσβολὴ τοῦ Ἰράκ στὸ Κοβέιτ. Φαίνεται, ὅμως, ὅτι ἀσκεῖ μᾶλλον πολιτικὴ ἐκβιασμοῦ στὴν ἱρακινὴν κυβέρνησις προσπαθώντας νὰ ἐπιτύχει τὸ μεγαλύτερο δυνατὸν ὄφελος ἀπὸ τὴν ὑπὸ διεθνὲς ἐμπάργκο Βαγδάτη, διότι ὅταν ὁ ἱρακινὸς Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Τάρεκ Ἀζίζ ἐπεσκέφθη τὴν Ἀγκυρὰ τὸν Ἰούνιο τοῦ 1991³⁴, μὲ σκοπὸ τὴν διεξαγωγὴ συνομιλιῶν γιὰ τὴν ἐπαναλειτουργία αὐτῶν τῶν ἀγωγῶν, ἀντεμετώπισε τὶς ὑπερβολικὰς ἀπαιτήσεις τῆς τουρκικῆς πλευρᾶς εἰς ὅ,τι ἀφεώρα τὰ δικαιώματα διελεύσεως καὶ τὶς δαπάνες ἐκμεταλλεύσεως³⁵.

2.3. Τὸ νερὸ στὶς σχέσεις τῆς Τουρκίας μὲ τὴ Συρία καὶ τὸ Ἰράκ

Εἶναι γεγονός ὅτι ὅλες οἱ προσπάθειες ποὺ ἔγιναν μεταξὺ τῶν τριῶν κρατῶν γιὰ τὴν χρῆση τῶν ὑδάτων τοῦ Εὐφράτου καὶ τοῦ Τίγριδος ἀλλὰ καὶ τοῦ Ὀρόντου (σὲ συρο-τουρκικὸ ἐπίπεδο), δὲν ἀπέδωκαν κανένα συγκεκριμένον ἀποτέλεσμα ποὺ νὰ ἱκανοποιεῖ ὅλες τὶς πλευρὰς.

Δὲν ὑπάρχει κατ' ἀρχὰς καμμία τριμερὴς συμφωνία ποὺ νὰ καλύπτει τὸ ζήτημα τῆς κατανομῆς καὶ ἐκμεταλλεύσεως τῶν ὑδάτων τῆς λεκάνης τοῦ Τίγριδος καὶ τοῦ Εὐφράτου. Ἡ Συνθήκη τῆς Λωζάννης τοῦ 1923 περιεῖχε μιὰ ρήτρα ἢ ὁποία ἐπέβαλε στὴν Τουρκία νὰ συμβουλευέται τὸ Ἰράκ πρὶν προβεῖ σὲ ὁποιοδήποτε ὑδραυλικὸν ἔργο.

«ζώνη ἀσφαλείας» ποὺ ἐπέβαλε στὴ Βαγδάτην τὴν ἀπόσυρση τῶν δυνάμεων της ὥστε νὰ ἐπιτρέψει στοὺς κουρδικοὺς πληθυσμοὺς οἱ ὁποῖοι εἶχαν διαφύγει πρὸς τὰ ἐδάφη τοῦ Ἰράν καὶ τῆς Τουρκίας νὰ ἐπιστρέφουν στὶς ἐστίες τους στὶς περιοχὰς τοῦ Β/Δ Ἰράκ.

32. Ἄρα δὲν πρέπει νὰ ἀνησυχούμε ἡμεῖς στὴν Δύση, γιὰ τὰ πετρέλαια τῆς περιοχῆς τῆς Μοσούλης. Εἶναι σὲ καλὰ χέρια!

33. N. Beschorner, «Le rôle de l' eau dans la politique regionale de la Turquie», *Magreb-Machrek*, p. 58.

34. Ὁ πόλεμος τοῦ Κόλπου ἐτελείωσε ἐπίσημως στὶς 3 Ἀπριλίου 1991 μετὰ τὴν Ἀπόφαση 687 τοῦ Σ.Α. τοῦ ΟΗΕ ποὺ ἐξαναγκάζει τὸ Ἰράκ σὲ καταστροφὴ τῶν μὴ συμβατικῶν ὄπλων καὶ τῶν βαλλιστικῶν πυραύλων του.

35. Βλ. *Middle East Economic Survey*, 7/10/1991.

Ἡ Συνθήκη τοῦ Χαλεπίου τοῦ 1930³⁶, περιεῖχε μιὰ σύντομον ἀναφορὰ στὰ δικαιώματα τῆς Συρίας ἐπὶ τῶν ὑδάτων τοῦ Τύγρητος, ἐνῶ τὸ Σύμφωνο φιλίας καὶ καλῆς γειτονίας μεταξὺ Ἀγκύρας καὶ Βαγδάτης πὸν ὑπεγράφη στὴν Ἄγκυρα τὸ 1946 ἔθετε καὶ πάλι τὴν ἰδίαν ρήτρα περὶ ὑποχρέωσης τῆς Τουρκίας νὰ ζητήσει τὴν συμβουλή τῆς Βαγδάτης πρὶν προβεῖ σὲ ὅποιοδήποτε ὑδραυλικὸ ἔργο στὸν Εὐφράτη ἢ στὸν Τύγρι³⁷.

Τὰ ἔτη 1974-75, ὅταν ἡ Τουρκία καὶ ἡ Συρία ἐδεσμεύθησαν ἀμοιβαίως σὲ μεταλεπήβωλα προγράμματα κατασκευῆς φραγμάτων, σοβαρὲς τριβὲς ἐξεδηλώθησαν μεταξὺ τῶν τριῶν κρατῶν ἐν ὄψει τῆς ἐξευρέσεως δίκαιου καθεστῶτος ἐμεταλλεύσεως τῶν ὑδάτων τοῦ Εὐφράτου. Ἡ κατασκευὴ τοῦ φράγματος Κεμπὰν ἀπὸ τὴν Τουρκία προεκάλεσε τὴν ἀνησυχία καὶ τὶς ἐπίσημες καταγγελίες τῆς Συρίας, διότι ἡ Βαγδάτη ἀνησυχοῦσε κυρίως διὰ τὴν ἀνάδειξιν τῆς Τουρκίας εἰς κράτος δυνάμενον νὰ ἐλέγξει τὸν ποταμὸ κατὰ τὰ ἀνάντη.

Προτοῦ ἡ Τουρκία ἀρχίσει νὰ κατασκευάζει φράγματα στὸν Εὐφράτη, ἡ μέση ἑτησίαν ροὴ τοῦ ποταμοῦ στὰ τουρκο-συριακὰ σύνορα ἦτο 30 δισεκατομμύρια κυβικὰ μέτρα περίπου. Λαμβανομένου ὅμως ὑπ' ὄψιν ὅτι τὸ GAP ἀναμένεται νὰ προκαλέσει τὴν ἀφαίρεση μέχρι 14 δισεκατομμυρίων κυβικῶν μέτρων ὕδατος ἀπὸ τὸν ποταμὸ ἑτησίως καὶ προστιθεμένων τῶν ἀπωλειῶν λόγω ἐξατμίσεως, ἡ συνολικὴ μείωσις ἀναμένεται νὰ φθάσει στὸ ὕψος τῶν 17 δισεκατομμυρίων κυβικῶν μέτρων ἑτησίως. Ἔτσι, στὴν Συρία θὰ μείνουν μόνον 13 δισεκατομμύρια κυβικὰ μέτρα³⁸. Τὴν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον δημιουργουμένη ἔνταση αὐξάνει τὸ ὅτι ἡ Συρία ἔχει φιλόδοξα σχέδια γιὰ τὴν ἐπέκταση τῶν ἀρδευομένων γαιῶν. Τὴν δεκαετία τοῦ '70 εἶχαν τεθεῖ ἐπὶ τάπητος ἔργα γιὰ τὴν ἐγγειοβελτίωση τοῦλάχιστον 640.000 ἑκταρίων γῆς στὴν κοιλάδα τοῦ Εὐφράτου. Παρ' ὅλα αὐτὰ, ἡ πρόοδος ἦταν ἀργή καὶ καλλιεργήθησαν ἢ πρόκειται νὰ καλλιεργηθοῦν στὸ ἐγγὺς μέλλον μόνον 61.000 ἑκτάρια γῆς. Οἱ ἀνάγκες σὲ νερὸ τῶν νέων περιοχῶν αὐτῶν εἶναι ἐλάχιστες καὶ μποροῦν ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ καλυφθοῦν ἀπὸ τὰ 12 δισεκατομμύρια κυβικὰ μέτρα τῶν ταμιευτήρων τῆς λίμνης Ἄσαντ ἢ ἀπὸ τὴν ποτάμιον ροή. Μακροπροθέσμως πάντως, ἡ μείωσις τῶν ποσοτήτων ὕδατος τοῦ ποταμοῦ Εὐφράτου πὸν εἰσέρχονται στὴν χώρα θὰ περιορίσει σὲ μεγάλο βαθμὸ τὴν συριακὴ γεωργία.

36. Οἱ συνθήκες ὅμως αὐτὲς δὲν ἀπεδείχθησαν ἱκανεὲς ὅταν «ἐδοκιμάσθησαν» στὴν πράξιν ἀπὸ τὴν τουρκικὴ διοίκηση. Οὐδεμία ἐξ αὐτῶν ἔγινε σεβαστή, ὡς εἶθισται ἄλλωστε, ἀπὸ τὴν Ἄγκυρα.

37. Βλ.: S.A., *The Jordan River Dispute*, Martinus, Nijhoff, 1968, p. 59.

38. Οἱ ἐπιπτώσεις, κυρίως οἱ μακροπρόθεσμες, εἶναι δραματικὲς. Κατὰ πρῶτον λόγον, ἡ περιορισμένη ὑδατίνη ροὴ θὰ εἶχε σοβαροτάτην ἐπίπτωση ἐπὶ τοῦ συριακοῦ ὑδροηλεκτρικοῦ σταθμοῦ τοῦ φράγματος ἄλ-Θάουρα στὴν περιοχὴ Τάμπκα (1975), ἀνατολικῶς τοῦ Χαλεπίου. Ἡ ροὴ τῶν ὑδάτων τοῦ Εὐφράτου στὴ Συρίαν εἶχε μειωθεῖ ἤδη συνεπείᾳ τῆς πληρώσεως τῶν ταμιευτήρων ὀπίσω ἀπὸ τὰ πρῶτα τουρκικὰ φράγματα. Τὰ τελευταῖα χρόνια, καὶ σὲ διάφορες περιπτώσεις, τὰ χαμηλὰ ἐπίπεδα ὕδατος στοὺς ταμιευτήρες ὀπίσω ἀπὸ τὸ φράγμα περιορίσαν τὴν ἔξοδο τοῦ ὑδροηλεκτρικοῦ ἐργοστασίου, θέμα ἰδιαίτερης σημασίας, ἀν ληφθεῖ ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ Συρία ὑποφέρει ἀπὸ σοβαρὰν ἑλλειψιν ἐνεργείας.

Τοὺς συριακοὺς φόβους ἐνισχύουν καὶ ἐπιστημονικὲς ἐκτιμήσεις: τὸν Ἰούλιο τοῦ 1987, σὲ μία διάσκεψη μὲ ἀντικείμενο τὴν συριακὴ οἰκονομία ἢ ὅποια δι-
 ωργανώθη στὴν Σχολὴ Ἀνατολικῶν καὶ Ἀφρικανικῶν Σπουδῶν τοῦ Πανεπι-
 στημίου τοῦ Λονδίνου, ὁ δρ J.A. Allan, ἐπίκουρος καθηγητὴς Γεωγραφίας στὸ
 Πανεπιστήμιον αὐτό, ἀνέφερε ὅτι τὰ σχέδια τῆς Τουρκίας «μποροῦν νὰ ἔχουν
 μόνον σοβαρὰν περιοριστικὴν ἐπίπτωση στὴν (μακροπρόθεσμη) ἰκανότη-
 τα τῆς Συρίας νὰ ἀναπτύσσει ἀρδευόμενες γαῖες, γιὰ νὰ μὴ γίνει ἀναφορὰ
 στὴν ἐπίδραση στὴν παραγωγή ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας στὸ φράγμα τῆς λίμνης
 Ἄσαντ»³⁹.

Ὁ Εὐφράτης ἔχει καταστῆ καυτὸ θέμα τῶν τουρκοσυριακῶν σχέσεων⁴⁰. Εἶναι
 σαφὲς ὅτι τὸ ὅποιοδήποτε ἀντικειμενικῶς εὐεργετικὸ μέτρο ληφθεῖ στὸ ζήτημα
 τῆς διευθέτησεως τῆς ροῆς τῶν ἀνωτέρω ποταμῶν, θὰ διυλισθεῖ πρωτίστως ἀπὸ
 τὰ πολιτικὰ φίλτρα τῶν ἐνδιαφερομένων κυβερνήσεων καὶ θὰ ἀπορριφθεῖ ἢ
 θὰ γίνῃ ἀποδεκτό, μὲ γεωπολιτικὰ καὶ ὄχι τεχνοκρατικὰ κριτήρια. Ἡ ἀντίλη-
 ψις αὐτὴ τῶν δύο ἀραβικῶν χωρῶν, ἄς μὴ γελοιοῦμεθα, ἐτροφοδοτήθη καὶ ἀπὸ
 τὴν ἐπιδειχθεῖσα τάση τῆς Τουρκίας εἰς ὅ,τι ἀφοροῦσε στὸ σεβασμὸ τῶν συμ-
 φωνιῶν τῆς Λωζάννης καὶ Χαλεπίου, ἀλλὰ καὶ τοῦ «Συμφώνου φιλίας καὶ
 καλῆς γειτονίας» μὲ τὶς δύο ἐξεταζόμενες χώρες. Γιὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἄλλωστε,
 ἢ μονόπλευρος ἀπόφασις τῆς Τουρκίας γιὰ τὴν ὑλοποίηση τοῦ προγράμματος
 GAP, ἐξελήφθη ὡς ἐπιθετικὴ καὶ ἀπρεπὴς ἐνέργεια ἀπὸ τοὺς δύο ἄραβες γείτο-
 νες τῆς. Ἄλλωστε, ἔκαμε αἰσθητὴ στὴν διεθνή κοινότητα, γιὰ ἀκόμη μιὰ φορὰ,
 τὴν ἀπουσία τῶν καταλλήλων συμβουλευτικῶν μηχανισμῶν ποὺ θὰ μπορούσαν
 νὰ ρυθμίζον αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὶς πρωτοβουλίες. Παρ' ὅλα αὐτὰ δὲν διεκόπη-
 σαν οἱ διμερεῖς συνομιλίες ποὺ ἀφοροῦσαν τὰ ζητήματα τῶν ὑδατίνων πόρων.
 Τὸ 1982 ἡ Τουρκία καὶ τὸ Ἰράκ συνέστησαν μιὰ μικτὴ τεχνικὴ ἐπιτροπὴ στὴν
 ὁποία προσετέθη καὶ ἡ Συρία ἕνα χρόνο μετὰ (1983). Ἡ ἐπιτροπὴ ἐλειτούργη-
 σε κανονικὰ μέχρι τοῦ Ἰουνίου τοῦ 1990 γιὰ γενικὲς συζητήσεις καὶ ἀνταλλαγὴ
 πληροφοριῶν⁴¹. Ἡ 16η συνεδρίασις τῆς ἢ ὁποία ἔπρεπε νὰ λάβῃ χώρα στίς 4
 Αὐγούστου τοῦ 1990, δὲν πραγματοποιήθη λόγῳ τῆς ἐκρήξεως τοῦ πολέμου τοῦ
 Κόλπου, μετὰ τὴν εἰσβολὴ τοῦ Ἰράκ στὸ Κοβέϊτ καὶ ἡ διακοπὴ τῶν ἐργασιῶν τῆς
 διήρκεσε μέχρι τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1992.

Στίς 3 Αὐγούστου 1992, κατὰ τὴν διάρκεια ἐπισκέψεως στὴν Δαμασκὸ τοῦ
 τούρκου Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν κ. Χιμὲτ Τσετὴν, ἡ Ἄγκυρα ἐδεσμεύθη
 νὰ τηρήσῃ τὶς ποσοτώσεις ποὺ καθωρίσθησαν τὸ 1987 ὑπὸ τὸν ὄρον καὶ ἡ
 Συρία νὰ σεβασθεῖ τὸ ἀμοιβαῖον σύμφωνον ἀσφαλείας τοῦ Ἀπριλίου τοῦ 1992.

39. Βλ.: «The Middle East», Wrangle over the Euphrates, Oct. 1987.

40. Τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1986, ἡ τουρκικὴ ἀστυνομία ἰσχυρίσθη ὅτι εἶχε ἀνακαλύψῃ μιὰ
 τρομοκρατικὴ ἐπιχείρησι, ὑποστηριζομένη ἀπὸ τὴν Συρία, γιὰ τὴν ἀνατίναξιν τοῦ
 φράγματος Ἄτατούρκ. Τὸν ἴδιον μῆνα, ὁ Ἑρντουχάν Μπαγιντήρ, γενικὸς διευθυντὴς
 τοῦ ἔργου Ἄτατούρκ, ἐπεβεβαίωσε ὅτι οἱ τρομοκρατικὲς ἐπιθέσεις ἦσαν πιθανές.
 «Αὐτὸς εἶναι καὶ ὁ λόγος ποὺ διατηροῦμε τόσον μεγάλες στρατιωτικὲς δυνάμεις
 στὸν χώρο καὶ στὴν γύρω περιοχὴ», ἀνέφερε.

41. Βλ.: «Σχέδιο ἐκμεταλλεύσεως τῶν Ὑδάτων Τίγρητος καὶ Εὐφράτου» ποὺ προωθοῦσε
 ἡ τουρκικὴ πλευρὰ στὸν κύκλο αὐτῶν τῶν συνομιλιῶν.

Ἡ συνεδρίασις ὅμως ποὺ ἔλαβε χώρα ἓνα μῆνα μετὰ, στὴν Ἄγκυρα, κατέληξε σὲ ἀδιέξοδο ὑπὸ τις καταγγελίες τῆς Συρίας ἐναντίον τῆς Τουρκίας ἡ ὁποία κατηγορεῖτο ἀπὸ τὴν Δαμασκὸ ὅτι ἤρκειτο σὲ κάθε λύση ποὺ προϋπέθετε «ἰσοτιμὴ κατανομῆ» τῶν ὑδάτων.

Τὸ πρωτόκολλον οἰκονομικῆς συνεργασίας ποὺ ὑπεγράφη μεταξὺ Συρίας καὶ Τουρκίας τὸν Ἰούλιο τοῦ 1987 μεταξὺ ἄλλων εἶχε προβλέψει καὶ τὴν προμήθεια μιᾶς minimum ἠγγυημένης ποσότητος ὕδατος τοῦ Εὐφράτου σὲ ἀντάλλαγμα τῆς συνεργασίας τῆς Δαμασκοῦ στὰ θέματα διασυννοριακῆς ἀσφάλειας. Τὸ ἄρθρον 6 τοῦ κειμένου ὀρίζει⁴²: «Τὴν περίοδο κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ πληροῦται ἡ τεχνητὴ ὑδατοδεξαμενὴ τοῦ φράγματος Ἄττατούρκ καὶ μέχρι τὴν τελικὴν κατανομὴ τῶν ὑδάτων τοῦ Εὐφράτου μεταξὺ τῶν τριῶν παροχθίων κρατῶν, ἡ τουρκικὴ πλευρὰ δεσμεύεται νὰ ἐπιτρέπει μιὰ μέση ἐτήσια ροὴ τῆς τάξεως τῶν 500 κυβ. μ./sec πρὸς τὰ συρο-τουρκικὰ σύνορα καὶ στὴν περίπτωσις ὅπου ἡ μέση παροχὴ δὲν θὰ ἔφθανε τὰ 500 κυβ. μ./sec, ἡ τουρκικὴ πλευρὰ δεσμεύεται νὰ ἀντισταθμίσει τὴ διαφορὰ τὸν ἐπόμενον μῆνα». Ἡ ὑπογραφή τοῦ ἀνωτέρω πρωτοκόλλου, προεκάλεσε τὶς διαμαρτυρίες τοῦ ἀντιπροέδρου τῆς ἱρακινῆς κυβερνήσεως Ταχὰ Γιασὴν Ραμάντα, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν ἐπίσκεψή του στὴν Ἄγκυρα ἐξέφρασε τὴν δυσαρέσκειά του, στὸν τότε πρόεδρο Ὀζάλ, γιὰ τὸ γεγονὸς τοῦ ἀποκλεισμοῦ τοῦ Ἰράκ ἀπὸ τὶς διαπραγματεύσεις αὐτὲς ποὺ ἀφοροῦσαν στὰ ζητήματα τοῦ ὕδατος τοῦ Εὐφράτου. Ὁ τοῦρκος Πρόεδρος τὸν καθησύχασε λέγοντας ὅτι πρόκειται ἀπλῶς γιὰ μιὰ προσωρινὴ διμερῆ συμφωνία μεταξὺ Ἄγκυρας καὶ Βαγδάτης καὶ ὅτι «μιὰ πραγματικὴ συνθήκη»⁴³, μιὰ τριμερῆς συμφωνία θὰ ὑπεγράφετο «κάποτε» μεταξὺ τῶν παρόχθιων κρατῶν.

Φαίνεται ὅτι ἡ ἀόριστος ὑπόσχεσις τοῦ τοῦρκου τότε προέδρου δὲν καθυσάχασε καθόλου τὴν Βαγδάτη, οὔτε φυσικὰ καὶ τὴν Δαμασκὸ, διότι ὅταν, τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1990, ἡ Τουρκία ἤρχισε τὰ ἔργα ἐκτροπῆς τοῦ Εὐφράτου μὲ σκοπὸ τὴν πλήρωσι τῶν τεχνητῶν ὑδατοταμιευτήρων Κεμπάν, Καρακάνα καὶ Ἄττατούρκ, ἐξέσπασε ἓνας σκληρὸς πόλεμος ἀνακοινώσεων στὸν ὁποῖον συμμετεῖχε καὶ ἡ Δαμασκός. Ἡ ἀπόφασις τῆς Τουρκίας νὰ κατακρατήσῃ τὰ νερὰ τοῦ Εὐφράτου, ἀπὸ τὶς 13 Ἰανουαρίου μέχρι τὶς 12 Φεβρουαρίου τοῦ 1990, διετάραξε σοβαρὰ τὸ πολιτικὸ κλίμα στὴν περιοχὴ καὶ τὰ δύο παρόχθια, κατὰ τὰ κατάντη ἀραβικὰ κράτη ἐδήλωναν ὀξύτατα τὴν ἀντίθεσίν τους στὴν τουρκικὴν τακτικὴ νὰ μὴ παραχωρεῖ οὐδεμίαν ἐγγύησιν εἰς ὅ,τι ἀφοροῦσε τὶς ποσότητες τὶς ὁποῖες θὰ τοὺς παραχωροῦσε ἡ Τουρκία ὡς ἀντιστάθμισμα τῆς κατακρατήσεως αὐτῆς. Ὅπως εἶχαν ἀναφέρει ἡ Δαμασκός καὶ ἡ Βαγδάτη, κατὰ τὴν τριμερῆ συνάντησιν τοῦ Νοεμβρίου 1989, δύο ἑβδομάδες —καὶ ὄχι τέσσαρες— ἦσαν ἀπολύτως ἐπαρκεῖς γιὰ τὴν ὀλοκλήρωσιν τῆς πληρώσεως τῆς τεχνητῆς ὑδατοδεξαμενῆς τοῦ φράγματος Ἄττατούρκ. Ἐξήτησαν ἐπίσης τὴν ὑπογραφή μιᾶς τριμεροῦς συμφωνίας στὸ ζήτημα τῶν ποσοστώσεων. Τὸ Ἰράκ ἐδήλωσε ὅτι ἡ

42. Βλ.: «Πρωτόκολλον ζητημάτων σχετικῶν μὲ τὴν οἰκονομικὴν συνεργασίαν μεταξὺ τῆς Τουρκίας καὶ τῆς Ἀραβικῆς Δημοκρατίας τῆς Συρίας» *Τουρκικὴ Ἐφημερὶς τῆς Κυβερνήσεως*. 1987.

43. Μεταφέρω ἐπακριβῶς τὴν φράσιν στὸ *Magreb - Machreq*, No 138, Oct.-Dec. 1992, «Le rôle de l'eau dans la politique régionale de la Turquie», Natascha Beschoner, p. 60.

ἀναγγελλθεῖσα ἀπὸ τὴν Τουρκία μείωσις θὰ ἐπληττε τὸ ἀρδευτικό του πρόγραμμα (1,3 ἑκατ. ha) καὶ θὰ τὸ ὑπεχρέωνε νὰ θέσει ἐκτὸς λειτουργίας ὑδροηλεκτρικούς σταθμούς ποῦ προμήθευαν τὸ 40% τῶν ἀναγκῶν σὲ ἠλεκτρικὴ ἐνέργεια τῆς χώρας του⁴⁴. Ἡ Τουρκία ὑπεστήριξε ὅτι ἡ Συρία ἐδέχετο τοῦλάχιστον 120 κυβ. μ./sec ἀπὸ τοὺς παραποτάμους ποῦ εὑρίσκετο στὰ καντάντη τοῦ φράγματος Ἄτατούρκ καὶ ἐπιπλέον 750 κυβ. μ./sec, συμπληρωματικῶς⁴⁵, μεταξὺ 23ης Νοεμβρίου 1989 καὶ 13ης Ἰανουαρίου 1990.

Ἐξ ἄλλου, ἰσχυρίζετο ἡ Ἄγκυρα, ἡ ὅλη ἐπιχειρήσις θὰ ἐλάμβανε χώρα μεταξὺ Ἰανουαρίου καὶ Φεβρουαρίου, περίοδον κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ ἐπίπεδο ζητήσεως σὲ νερὸ ἦταν τόσο πλέον χαμηλὸ καὶ στὴν Συρία καὶ τὸ Ἰράκ. Παρά, ὅμως, τοὺς τουρκικούς ἰσχυρισμούς, ἡ Συρία προσέφυγε στὴν Ἀραβικὴν Ἐνωσιὴ ζητώντας «ἰσότιμη κατανομή» τῶν ὑδάτων καὶ μείωσις τοῦ χρόνου πληρώσεως τῆς τεχνιτῆς ὑδατοδεξαμενῆς τοῦ φράγματος Ἄτατούρκ. Οἱ σῦροι μηχανικοὶ ἐδήλωναν ὅτι ἡ στάθμη τοῦ Εὐφράτου ἐμειώθη κατὰ τρία μέτρα, τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1990, μεταξὺ τῶν συρο-τουρκικῶν συνόρων καὶ τῆς ὑδατοδεξαμενῆς Ἄσαντ, γεγονός ποῦ προεκάλεσε ζημιὰς στὴν χειμερινὴ ἐσοδεία καὶ διακοπὲς νεροῦ στὸ Χαλέπι. Ἀκόμη ἐμέμφοντο τὴν Τουρκία ὅτι δὲν παρεῖχε ἀρκετὲς τεχνικὲς λεπτομέρειες γιὰ τὰ ὑδραυλικά της προγράμματα. Ἡ Ἀραβικὴ Ἐνωσις μὲ ἀνακοινωθέν της στίς 18/01/1990, κατέστησε σαφὲς ὅτι θεωρεῖ πῶς: «ἡ κατακράτησις τῶν ὑδάτων τοῦ Εὐφράτου βλάπτει τὰ καλῶς νοούμενα συμφέροντα τῆς Συρίας καὶ τοῦ Ἰράκ, χωρῶν ποῦ ἔχουν ἀπαράγραπτους ἱστορικούς δεσμούς μὲ τὰ ὕδατα τοῦ ποταμοῦ, σύμφωνα καὶ μὲ τὶς διατάξεις τοῦ διεθνοῦς δικαίου». Ἐπίσης «ἐξέφρασε τὴν ἐλπίδα ὅτι ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις θὰ ἐπανεκτιμήσει τὴν χρονικὴ διάρκειά τῆς κατακρατήσεως αὐτῆς καὶ ὅτι θὰ ἐπιτευχθεῖ συμφωνία μεταξὺ τῆς Τουρκίας καὶ τῶν Ἀράβων γειτόνων της, ἡ ὁποία θὰ βασίζεται στοὺς κανόνες τοῦ διεθνοῦς δικαίου»⁴⁶.

44. *Ibid.* p. 60.

45. Ὁ Ὑπουργὸς Ἀμύνης τῆς κυβερνήσεως Τσιλὲρ κ. Μεχμέτ Γκιολχάν (Mehmet Gölhan) ἀναφέρει χαρακτηριστικῶς: «Ἀπὸ τὶς 23 Νοεμβρίου 1989, μέχρι τὶς 13 Ἰανουαρίου 1990, ὅταν τὸ νερὸ εἶχε ἀρχίσει νὰ συγκεντρώνεται, ἡ ροὴ παροχῆς στὴν Συρία ἦταν, κατὰ μέσον ὄρον 780 κυβ. μ./sec. Ἀκόμη καὶ στὴν διάρκειά τῆς περιόδου ποῦ τὸ φράγμα Ἄτατούρκ ἦταν κλειστό, οἱ παραπόταμοι τοῦ Εὐφράτου ἐξηκολουθοῦσαν νὰ ρέουν στὴν Συρία. Ἀπὸ τὶς 23 Νοεμβρίου 1989 ἕως τὶς 13 Ἰανουαρίου 1990, ἡ ποσότης τοῦ ὕδατος ποῦ κατέληξε στὴν Συρία ἀνῆλθε σὲ 3,75 δις κυβ. μ., δηλ. σὲ 531 κυβ. μ./sec κατὰ μέσον ὄρον. Ἔτσι ἀκόμη καὶ στὴν διάρκειά τῶν ἐργασιῶν στὸ φράγμα Ἄτατούρκ, ἡ Τουρκία ἀνταποκρίθη στὸ αἶτημα τῆς Συρίας νὰ παρέχονται κατὰ μέσον ὄρον 500 κυβ. μ./sec ὕδατος. (Συνέδριον μὲ θέμα «Νερό: Συντελεστής Συνεργασίας καὶ Ἀνάπτυξεως στὴν Μ Ἀνατολή» ποῦ ἐγινε στὴν Ἄγκυρα, στίς 5 Ὀκτωβρίου 1993).

46. Τὸ ἴδιο ἀνακοινωθέν ὑπεγράμμισε ὅτι: «ἡ ἀπόφασίς του ἐλήφθη ἀπὸ τὴν τουρκικὴ κυβέρνησις καὶ ποῦ ἐτέθη ἐν ἰσχύϊν ἀπὸ τὴν 13ῃ τοῦ μηνὸς Ἰανουαρίου [...] ἀπῆται διαβουλεύσεις καὶ ὑπογραφή συμφωνίας μεταξὺ τῶν χωρῶν ποῦ ἀποτελοῦν ἀπὸ κοινοῦ χρήστες τῶν ὑδάτων τοῦ ποταμοῦ καὶ ὅτι τὸ γεγονός τῆς ὑπάρξεως τῶν πηγῶν τοῦ ποταμοῦ στὸ τουρκικὸ ἔδαφος δὲν δικαιολογεῖ τὴν μονομερῆ ἐφαρμογὴ

Είναι ευανάγνωστος ή προσπάθεια της Συρίας για όσον τὸ δυνατόν μεγαλύτεραν διεθνοποίησιν τοῦ ζητήματος τῆς κατανομῆς τῶν ὑδάτων τοῦ Εὐφράτου ὥστε, μετὰ τὴν ὑποστηρικτὴν τοῦ ἀπὸ τὸν ἀραβικὸν κόσμον, νὰ ἐπιτύχει τὴν ρύθμισή του μέσῳ ΟΗΕ.

Οἱ ἀπόψεις, τῶρα, τῆς Τουρκίας, εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν διευθέτησιν τῶν προβλημάτων ποῦ ἀναφύονται στὶς σχέσεις της μετὰ τοὺς ἀραβικοὺς γείτονές της, συνοψίζονται σὲ δύο θεμελιώδεις ἀντιλήψεις: α) τὸ νερὸ εἶναι καὶ θὰ παραμείναι στενὰ συνδεδεμένο πρὸς τὴν ἐθνικὴν τῆς ἀσφάλεια καὶ τὴν ἰσορροπίαν ἰσχύος στὴν περιοχὴ, παρὰ μὲν οἰεσδήποτε ἀναπτυξιακὰς καὶ οἰκονομικὰς ἀπαιτήσεις τοῦ γεωγραφικοῦ συστήματος τῆς Μ. Ἀνατολῆς καὶ β) δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ ἀποδεκτὴ ἀπὸ τὴν Ἄγκυρα καμμία ἄλλη ρύθμιση παρὰ αὐτὴ τῆς διμεροῦς φύσεως, διότι διεθνεῖς ρυθμίσεις δὲν ἔχουν νομικὸ ἔρεισμα ἐφ' ὅσον δὲν ὑφίσταται παγιωμένο σύστημα διεθνῶν κανόνων ποῦ νὰ διέπουν τὰ θέματα τῶν «διεθνῶν ποταμῶν». Ξεκινῶντας ἀπὸ αὐτὰ τὰ τουρκικὰ θέσφατα, ἡ Ἄγκυρα ὑποστηρίζει ὅτι τὸ Ἰράκ, ἀντὶ νὰ διαμαρτύρηται γιὰ τὴν ποσότητα ὑδατος ποῦ λαμβάνει ἀπὸ τὸν Εὐφράτη, ἀναφερόμενο σὲ ἀφηρημένα «δικαιώματα ἐπὶ τῶν ὑδάτων», θὰ μπορούσε νὰ κάμῃ καλλιτέραν ἀξιοποίησιν τῶν ὑδάτων τοῦ Τίγρητος. Σύμφωνα μετὰ τὸ Τουρκικὸ σκεπτικόν, τὰ ὕδατα τῆς λεκάνης τῶν δύο μεγάλων ποταμῶν εἶναι ἀρκετὰ γιὰ ὁλόκληρην τὴν περιοχὴ ἐὰν ἡ χρήσις τους ἀπὸ πλευρὰ τῶν ὁμόρων παρόχθιων κρατῶν εἶναι «λελογισμένη». Κατὰ τὴν κοινὴν λογικὴν ὅμως, ὁ ὅρος «λελογισμένη» πρέπει νὰ ὀρισθῇ ἀπὸ κοινὰ ὄργανα τῶν ἐνδιαφερομένων κρατῶν καὶ ὄχι μονομερῶς ἀπὸ τὴν Τουρκία.

τοῦ ἀνωτέρω μέτρου». Τὸ κείμενον προσέθετε ἐπίσης ὅτι: «ἡ Ἀραβικὴ Ἐνωσις ἡ ὁποία διαρκῶς ἐπιδιώκει τὴν ἐνδυνάμωσιν τῶν ἀραβοτουρκικῶν σχέσεων καὶ ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴν συνεχῆ ἀνάπτυξίν τους, ἐλπίζει ὅτι ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις θὰ φροντίσει νὰ μειώσῃ τὴν διάρκειαν κατακρατήσεως τῶν ὑδάτων καὶ νὰ ἐπανεκτιμήσῃ τὴν ποσότητα τῶν ὑδάτων ποῦ θὰ ρέουν κατὰ τὴν περίοδον τῆς ὑδατοταμιεύσεως».